

ARTIKKELIT

VAPAAEHTOISTOIMINTA - UNELMIA JA UHKAKUVIA SYSTEEMIÄLYN NÄKÖKULMASTA

Anne Birgitta Pessi*

Systemiäly silmälaseina vapaaehtoistoiminnan moninaisuuteen

Tässä artikkelissa pureudun suomalaisen vapaaehtoistoiminnan tämän päivän unelmiin versus uhkakuviin. Ehkäpä keskeisin viestini on se, miten moninainen systeemi vapaaehtoistoiminnan ilmiö ylipäättään onkaan. Tästä syystä olen valinnut artikkelin teoreettiseksi viitekehykseksi systeemiälyn näkökulman; se auttaa meitä hahmottamaan vapaaehtoistoiminnan monipuolisuuden sekä vapaaehtoisuuden kohtaamisen moninaisuuden.

Ennen kuin pureudun tarkemmin esittelemään systeemiälyn näkökulmaa, pyrin yhdellä esimerkillä – pienoisella sivuhypyllä – valottamaan vapaaehtoistoiminnan moninaisuutta. Otetaan esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan viestintä. Viestinnässä on aina kysymys kohtaamisesta, suhteista ja yhteydestä. ”Viestintä on prosessi, jossa luodaan, ylläpidetään, muokataan tai päätetään suhteita merkityksien lisääntymisen tai vähenemisen kautta” (Fore 1987, 231). Viestintä on paitsi teknistä informaationsiirtoa, ennen muuta kaikkea inhimillistä vuorovaikutusta ja yhteyttä (Haikarainen 2002, 37, 41; Panula 1997, 29). Viestintä (eli kommunika-

* Anne Birgitta Pessi on dos., varajohtaja ja akatemiattutkija, Helsingin yliopiston tutkijakollegium. Email: anne.b.pessi@helsinki.fi

tio) tarkoittaa yleisesti ottaen prosessia, jossa välitetään viesti lähettäjältä vastaanottajalle jotakin kanavaa pitkin (esim. DeVito 1986, 61; Hayes 1993, 81). Jos vapaaehtoistoiminnassa oivalletaan, että kaikki kohtaaminen on viestintää ja kaikki viestintä kohtaamista, myös unelmat ja uhkakuvat piirtyvät uudessa entistä moninaisemmassa valossa. Samoin vapaaehtoistoiminnan arki voi avautua uusille näkökulmille; mitä esimerkiksi järjestömme fyysiset tilat viestittävät mahdollisille uusille vapaaehtoisille, millaista palautetta annamme toimijoillemme sanoillamme ja toisaalta silmillämme, pysähdymmekö todella kohtaamaan heidät arjessa, välittykö yhteistyöverkostoillemme viesti, että arvostamme heitä? Millaista viestiä koko toiminnastamme vapaaehtoistojoiden rekrytointi välittää, ja kenen vastuulla ylipäättään koemme viestinnän ja kohtaamisen toiminnassamme olevan? Kirjallisuudessa ei toistaiseksi ole käsitelty vapaaehtoistoiminnan ja systeemiällyn välisiä suhteita.¹

Systeemiällyn käsite yhdistää inhimillisen herkkyyden ja insinööriajattelun pyrkien integroimaan tieteelliset ja humanistiset traditiot. Inhimillinen elämä ja elollinen maailma nähdään erilaisina systeemisinä interaktiivisina kokonaisuuksina – itse asiassa kokonaisuuksien kudelmanä. Esimerkiksi parisuhde on ilmiö, joka auttaa hahmottamaan systeemiällyn ajattelua; oivaltaaksemme ja ymmärtääksemme suhteen dynamiikkaa parhaalla mahdollisella tavalla, meidän tulee oivaltaa, että parisuhteen systeemi koostuu paitsi kahdesta yksilöstä niin myös kolmannelta tekijästä, heidän muodostamastaan suhteesta. Ihmisillä nähdään systeemiällyn viitekehyksessä olevan vaistomainen, toimintasuuntautunut, mukautuva ja kokonaisvaltainen kyky kohdata ympäristönsä sitoutumisen näkökulmasta. Tämä kyky mahdollistaa ihmisen liittymisen ympäristöönsä monimutkaisin palautemekanismein. (Hämäläinen ja Saarinen 2008, vii–ix; Hämäläinen ja Saarinen 2004, 3–4; Saarinen ym. 2004, 7.) Tämä perustavanlaatuisen kyky on systeemiällyn keskipisteessä.

Systeemiällyn käsite liittyy laajempaan systeemiajattelun näkökulmaan. Systeemiällyn viitekehys kumpuaa systeemisestä ajattelusta (esim. Senge 1992), mutta sillä on oma uniikki lisäarvonsa: systeemiälly keskittyy kokonaisuuksien ja osien dynamiikan hahmottamisen lisäksi muutokseen, kasvuun ja myönteisyyteen. Tällöin kokonaisuutta ei voi myöskään katsoa vain tietystä, esimerkiksi kognitiivisesta, näkökulmasta. (Senge 1992; Hämäläinen & Saarinen 2004; Jones & Corner 2007.) Lisäksi esimer-

kiksi suhteessa Stolorowin ja kumppaneiden intersubjektiiiviseen systeemi-teoriaan (IST) systeemiälyyn pohjautuva lähestymistapa antaa meille mahdollisuuden ymmärtää syvemmin erityisesti sitä, kuinka intersubjektiiivisissa sosiaalisissa tilanteissa tulee käyttäytyä (Martela & Saarinen 2008, 204-205).

Systeemiälyllinen lähestymistapa tunnistaa minään liittyvien inhimillisten lahjojen subjektiivisten näkökulmien tärkeyden inhimilliselle systeemiselle vuorovaikutukselle (Hämäläinen & Saarinen 2008, ix). Erittäin oleellista on myös totuttujen ajatusmallien kyseenalaistaminen; kyky nähdä tavanomaisuuksien, uskomusten ja tottumusten yli ja taakse (Hämäläinen & Saarinen 2007, 17). Tässä kirkastuu juuri systeemiälyn voima suhteessa esimerkiksi viestinnän monimuotoisuuden kohtaamiseen: kaikki kohtaamiset ovat viestintää, kaikki viestintä kohtaamista – ja täten aivan kaikki vapaaehtoistoiminnan tilanteet muokkaavat uskomuksiamme ja käsityksiämme vapaaehtoistoiminnasta. Systeemiälyn näkökulmat resonoivat viestinnän viitekehyksistä erityisesti sosio-kulttuuriiseen sekä kriittiseen kommunikaation lähestymistapaan: viestintä rakentaa todellisuutta – ja toivottavasti kohti parempaa². On nimenomaan systeemiälykstä ymmärtää ja oivaltaa, miten kaikki oma käyttäytyminen vaikuttaa toisiin, toisten käyttäytyminen omaan, ja yhdessä muodostamme systeemi edelleen meihin kaikkiin – ja miten systeemi on meidän rakentamamme, meidän vallassamme ja meidän edelleen muokattavissamme.

Systeemiäly antaa meille mahdollisuuden tuoda inhimillisen elämän – ja analyysin – kaksi tasoa dialogiin keskenään. Lähestymistapa painottaa systeemiä perusrakenteena eli (1) *systeemi* pitää aina ottaa huomioon. Samanaikaisesti systeemiälyn lähestymistapa painottaa, että (2) *yksilöä* (on sitten kysymys henkilöstä, instituutiosta tms.) ei saa jättää pois keskiöstä. Perusideana on reflektoida näitä kahta dimensiota samanaikaisesti. Oletusarvoisesti ne voivat olla yhteydessä tuottoisasti ja mukautuvasti – eli tällöin (systeemi)älykkäästi.

Suhteessa vapaaehtoistoimintaan systeemiälyn näkökulmassa on kolme erityisen arvokasta painotusta (Pessi 2010; Saarinen ym. 2004, 7–8):

- Holistinen näkökulma
 - fokus *ihmisessä*
 - fokus myös *kokonaisuudessa*
- Konstruktiivinen, positiivinen tapa tarkkailla ilmiöitä
 - *mahdollisuuksia/potentiaaleja* esteiden sijaan
 - yksilöitä, jotka haluavat onnistua, menestyä *yhdessä*
- Painopiste on myös yksilön *vastuullisuudella/vastuuntunnolla*.

Kaikki kolme elementtiä resonoiivat vahvasti vapaaehtoistoimintaan. Systeemiäly tarjoaa erityisen hedelmällisen näkökulman juuri vapaaehtoistoiminnan tarkastelulle; vapaaehtoisuus on vahva vastuullisuuden areena, jossa kokonaisuus ja yksilö sekoittuvat. Se on areena, jolla on huikeasti mahdollisuuksia ja potentiaalia edistää yksilöiden ja yhteisöjen hyvää. Systeemiällyn suomalaisista uranuurtajista filosofi Esa Saarinen² on rikastuttanut kirjallisuutta loistokkailla ja kutkuttavan kuvaavilla sanallisilla tiivistyksillä, jotka tiivistävät systeemiällyn mainittuja näkökulmia: ruusun ostamisen logiikka versus pihtaamisen kostonkierre, uomaelämä versus sydämen palo, hapankorpun versus Jeesuksen leivän logiikka, keppihyypiö versus joutsensiivet, ylä- versus alarekisteri – ja näitä käsitteitä tullaan tässä artikkelissa vielä kaikkia vapaaehtoistoimintaan soveltamaan.

Samalla kaikki systeemiällyn lähestymistavan kolme mainittua näkökulmaa – kokonaisvaltainen näkökulma, konstruktivistinen tapa tarkkailla ilmiöitä ja painopiste yksilön vastuussa – yhdessä ja erikseen todella auttavat meitä hahmottamaan vapaaehtoistoiminnan monipuolisuuden. Lähestymme esimerkiksi uusia ja nykyisiä toimijoita viestinnässämme tavalla, josta välittyy, että uskomme yksilöillä olevan piileviä kykyjä ja heidän olevan anteliaita ja innostuneita – vai välittyykö toiminnastamme päinvastainen kuva?³ Uskon itse yksilöiden kyvyn innostaa toisia – ja tulla toisten innostamiksi – olevan lähes rajaton.⁴ On erityisen tärkeää ymmärtää ihmisten olevan suhteellisia olentoja (ks. esim. Fogel 1993). Tarvitsemme kasvaaksemme ja erityisesti innostuaksemme yhteyttä toisiin. Teemme niin luonnostaan mutta tyypillisesti emme täyteen mahdollisuuksien mittaan saakka. Kuten Hämäläinen ja Saarinen (2007, 301) toteavat: ”Maailmasta tulee parempi paikka, jos useammat ihmiset huomioivat paremmin systeemisestä lahjansa ja alkavat hyödyntää paremmin sitä, mitä heillä on”.

Vapaaehtoistoiminnan moninainen systeemi

Vapaaehtoistoiminta systeeminä ei ole yksioikoinen ilmiö. Vapaaehtoistoiminta on laaja systeemi, jossa osaset vaikuttavat kokonaisuuteen ja kokonaisuus osasiin: yksilöt yhteisöihin, yhteisöt yksilöihin. Systeemiä voidaan kuvata esimerkiksi seuraavalla sivulla olevalla kuviolla, joka kuitenkin huomioi vain muutamia osasia vapaaehtoistoiminnan systeemin moninaisuudesta.

Vapaaehtoistoiminnan systeemiä on katsottu aikojen ja tutkimustenkin saatossa hyvin eri tavoin. Varsinaisena vapaaehtoistointana, eli vapaaehtoistyönä, tässä artikkelissa käsitellään kansalaisten toimintaa, jota tehdään

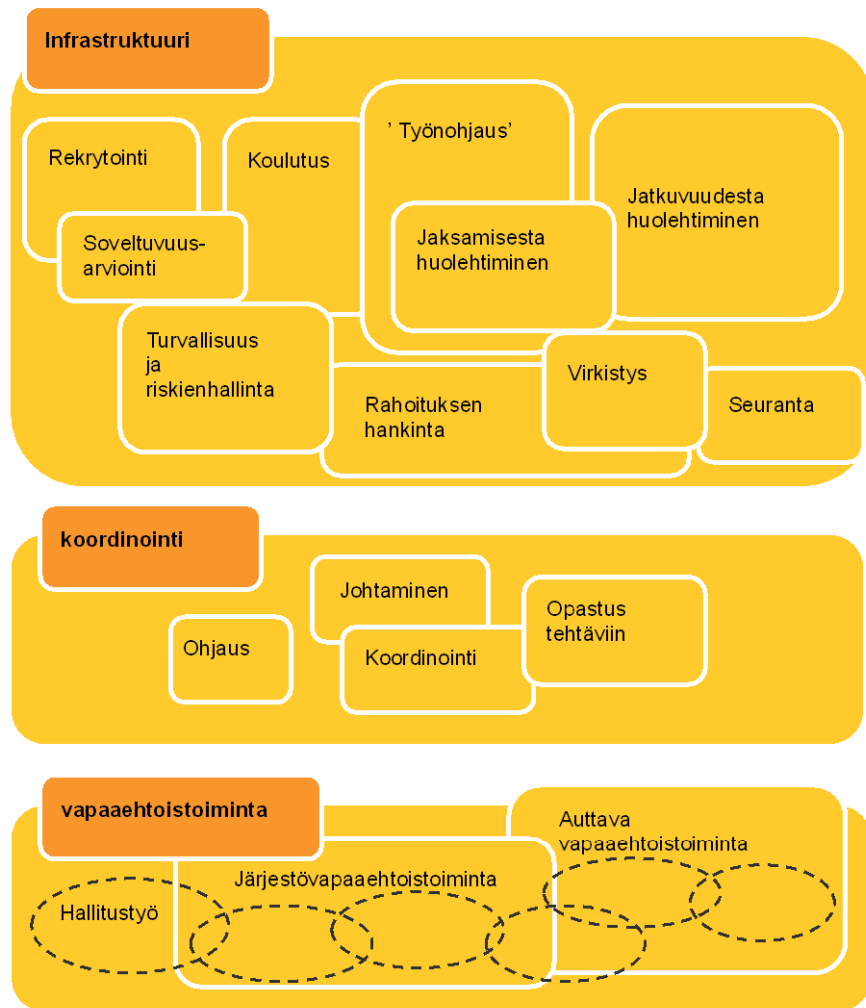
- maksutta
- omasta vapaasta tahdosta
- siten että hyöty siitä kohdentuu perhe- ja ystäväpiirin ulkopuolelle
- niin, että toiminta on jonkin tahon organisoimaa.

Neljäs kohta, joka tekee määritelmästä esimerkiksi EU:n tuoretta näkökulmaa tiukemman, rajaa arkisen auttamisen (esim. lastenhoitoapu naapurille) varsinaisen vapaaehtoistoiminnan ulkopuolelle. (ks. esim. Pessi & Oravasaari 2010; Yeung 2004.) Monissa tuoreissakin eurooppalaisissa dokumenteissa (esim. *Manifesto for change* 2008), joissa vapaaehtoistointaa on hahmoteltu, on kuvattu sangen perinteinen tapa hahmottaa toimintaa. Tätä voisi kutsua perinteiseksi *non-profit-paradigmaksi* (Rochester ym. 2010, 10–11), jossa päänäkökulma on *palkattomassa palvelutyössä*. Tällöin painottuvat seuraavat vapaaehtoistoiminnan tekijät:

- *Toiminnan motivaatio*: motivaatio on monimuotoista, mutta usein toiminta nähdään ”lahjana”, eli altruismin roolia motivaatiossa on korostettu.
- *Toiminta-alueet*: laajat, mutta erityisessä fokuksessa on hyvinvointi ja sosiaalinen tuki.
- *Organisatorinen konteksti*: useimmiten huomioidaan muodollisesti organisoidut ja palkatun henkilökunnan ylläpitämät järjestöt. Vapaaehtoistoiminta tarjoaa merkittävän lisäresurssin.

Vapaaehtoistoiminnan rakenteita

'alustava työmaakartta'

Kuvio 1. Vapaaehtoistoiminta systeemin - esimerkkejä (Pessi & Orava-saari 2010)

- *Vapaaehtoistoimijoiden roolit:* yleensä tarkasti rajattuja ja järjestön etukäteen päättämiä. Ihmisiä rekrytoidaan tiettyihin tehtäviin ja usein myös koulutetaan niihin.

Tuoreessa, vielä Eurooppaa laajemmassa vapaaehtoistoiminnan yleisesityksessä ja käsikirjassa (Musick & Wilson 2008) tähän paradigmaan on otettu etäisyyttä huomioimalla muiden muassa, että aktivismi-tyyppinen vapaaehtoistoiminta ei mahdu perinteiseen paradigmaan. Jo tätä aiemmin paradigmaan on otettu etäisyyttä korostamalla vapaaehtoistoiminnan osuutta aktiivisessa kansalaisyhteiskunnassa (esim. Lyons & Wijkstöm & Clary 1998; Suomessa Yeung 2002). Tämä *kansalaisyhteiskunta-paradigma* korostaa, verrattuna aiempaan, seuraavia:

- *Toiminnan motivaatio:* altruismin ohella, tai pikemminkin tilalta, motivaatiossa korostetaan oma-apua, vertaisapua, apua toinen toisilleen. Ihmisillä on kykyä ja halua toimia yhdessä jaettujen tavoitteiden ja yhteisten asioiden edestä.
- *Toiminta-alueet:* erityisen laajat – auttamisen ja tuen ohella esim. vertaistukiryhmät, kampanjat, luonnonsuojelu. Vapaaehtoistoiminta kattaa myös kaikenlaisen aktivismin.
- *Organisatorinen konteksti:* muodollisten järjestöjen ohella runsaasti moninaisia muotoja: epävirallisia ryhmiä, kokonaan vapaaehtois-pohjaisia ryhmittymiä ja järjestöjä.
- *Vapaaehtoistoimijoiden roolit:* tehtävät eivät ole etukäteen järjestön tarkasti rajaamia, vaan toimijat voivat tuoda omia ideoitaan, intressejään ja lahjojaan.
-

Lisäksi vapaaehtoistoimijat voivat ottaa kokonaisvastuun toiminnasta tai jopa järjestöstä ja sen johtamisesta.

Tuorein lisä tähän vapaaehtoistoiminnan hahmottamisen moninaisuu-teen on niin kutsuttu vakavasti otettava vapaa-aika -paradigma eli hyödyllisen (itselle ja toisille) vapaa-ajan näkökulma (Stebbins & Graham 2004; Rochester ym. 2010, 13–15). Tämä *hyödyllisen vapaa-ajan paradigma* (*serious leisure paradigm*) korostaa puolestaan, verrattuna edellisiin kah-teen, seuraavia:

- *Toiminnan motivaatio*: motivaatio keskittyy erityisesti sisäisiin, ei ulkoisiin, asioihin, kuten esim. uuden oppiminen, jonkin taidon saavuttaminen. Yleensäkin toiminta keskittyy tällöin tiettyyn tarkkaan toimintamuotoon.
- *Toiminta-alueet*: monipuoliset mutta keskittyvät erityisesti urheiluun ja taiteeseen sekä kulttuuriin (esim. paikallinen historia).
- *Organisatorinen konteksti*: moninainen, sama kuin edellisessä kahdessa.
- Toiminta voi kuitenkin olla myös hyvin pienimuotoista ja paikallista.
- *Vapaaehtoistoimijoiden roolit*: moninaiset, vaihdellen valmentajasta ja ohjaajasta osallistujaan.

Tämän päivän suomalaista vapaaehtoistoimintaa on syytä tarkastella kahdesta viimeksi mainitusta paradigmasta käsin. Täsmälleen tätä alleviivaa myös systeemiällyn näkökulma: vapaaehtoistoimintaa ei pidä tarkastella liian kapeista näkökulmista.

Vapaaehtoistoiminta on areena, joka on kokonaisuudessaan enemmän kuin vain osiensa summa. Muutamissa tuoreissa kansainvälisissä vapaaehtoistoiminnan kokonaiskartoituksissa (esim. Rochester ym. 2010, 184–185; Hankinson & Rochester 2005) on korostettu, että vapaaehtoistoiminnan käsitteistöä ja kuvaa pitäisi laajentaa, koska kaikki toiminta ei ole samanlaista. Toiminnassa olisi hyvä luoda ikään kuin alabrändejä ja -merkkejä. Esimerkiksi seuraavat voitaisiin erotella nykyistä paremmin toisistaan: palvelu, yleinen vapaaehtoistoiminta, kampanjointi, johto ja hallinto. Mielestäni oleellisempaa on kuitenkin – ainakin aluksi – juuri päinvastainen korostus: kyetä näkemään vapaaehtoistoiminnan (systeemin) sisäinen monimuotoisuus, laajakirjoisuus, monivärisyys ja -ääniisyys.

Systeemien kolme avainominaisuutta Hämäläisen ja Saarisen (2007, 9–15) mukaan ovat:

- mitä systeemi tuottaa
- millaista välitilaa (engl. *in-between*) systeemi tukee
- kuinka systeemi muovaa ihmistä.

Tällainen kolmiulotteinen perspektiivi on hyödyllinen yritettäessä ymmärtää minkä tahansa sosiaalisen systeemin dynamiikkaa, myös vapaaehtoistoimintaa. Seuraavaksi etenen kohti vapaaehtoistoiminnan kohtaamisen unelmien ja uhkakuvien arkea näiden kolmen näkökulman valossa. Hämäläisen ja Saarisen avainominaisuuksista ensimmäinen johdattaa meidät yhteiskunnan näkökulmaan, toinen järjestöjen, ja kolmas yksilötason merkityksiin ja kokemuksiin. Jokaisella tasolla etenen seuraavassa yleisemmistä huomioista kohti unelmien ja uhkakuvien konkretiaa.

Keppihyypiöiden vai joutsensiipien tie: vapaaehtoistoiminnan unelmat ja uhkakuvat yhteiskunnan tasolla

Mitä systeemi tuottaa? Eli mitä vapaaehtoistoiminta systeeminä tuottaa? Vapaaehtoistoiminnan kiehtova ominaispiirre sosiaalisena systeeminä liittyy sen perustavanlaatuihin ominaisuuksiin eli vapaaseen tahtoon. Monista jokapäiväisen elämän sosiaalisista systeemeistä poiketen vapaaehtoistoiminta jo määritelmällisesti voi perustua vain vapaaehtoiseen valintaan sekä vapaaehtoistoimintaa aloitettaessa että sitä jatkettaessa. Vapaaehtoistoiminta sosiaalisena systeeminä on rakkaussuhteen tapaan hienovarainen perustuessaan subjektin omaan valintaan: se voi kukoistaa ja tuoda iloa vain siinä määrin kuin subjekti haluaa – aivan kuten rakastavaiset, jotka tietävät vain vapaan tahdon sitovan heidät yhteen. Koska vapaaehtoistoiminta on vapaaehtoista, se voidaan lopettaa milloin tahansa. On selvästi olemassa herkkä vapaan tahdon ongelma: systeemiin sitoutuminen voi lisääntyä vain yksilön valinnalla. Tästä seuraa, että jo pelkkä vapaaehtoistoiminnan *olemassaolo* on itseisarvo.

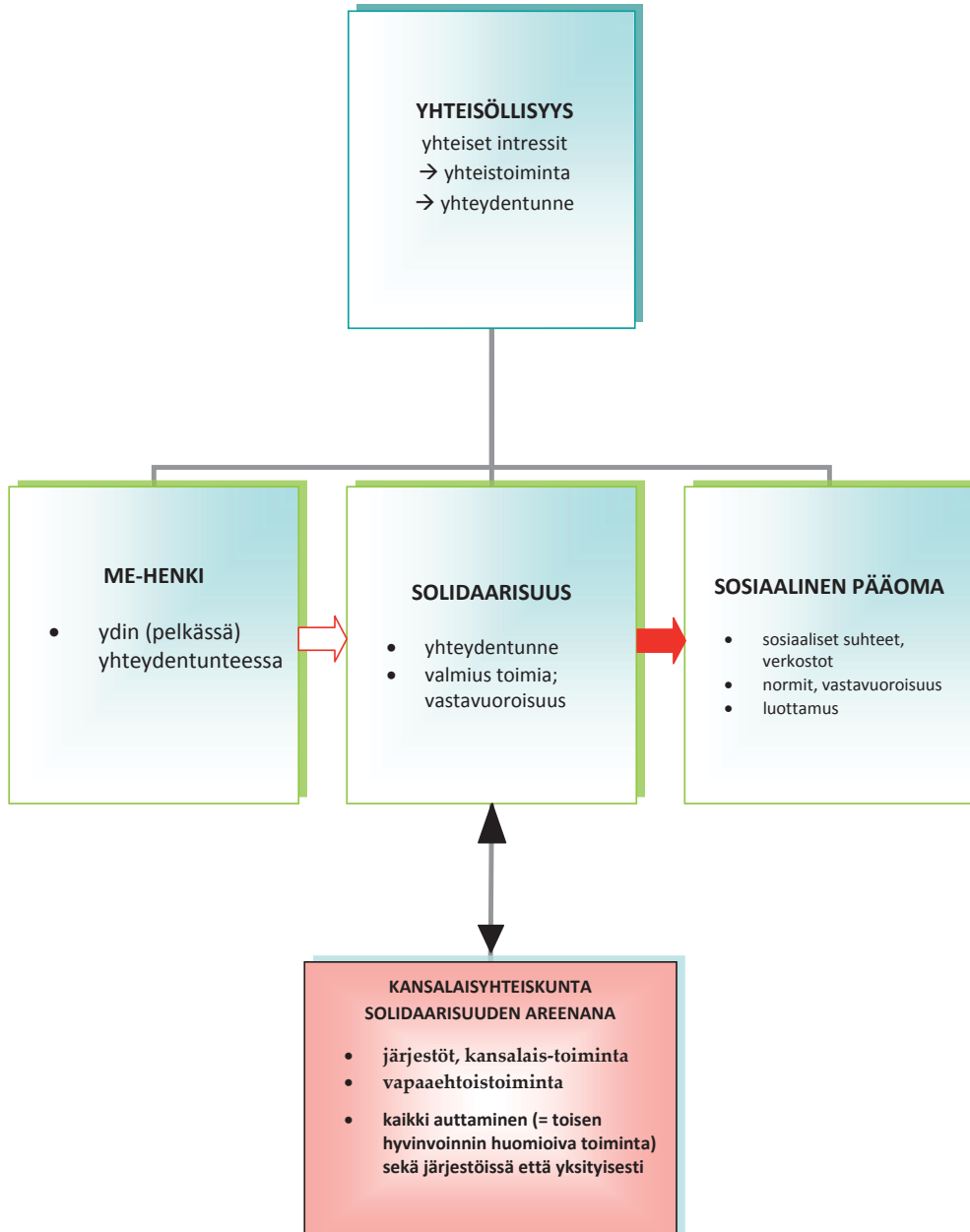
Vapaaehtoistoiminnan sosiaalinen luonne on yksi sen ydinelementeistä ja keskeisistä vetovoimatekijöistä. Vapaaehtoistoiminnan motiivi- ja sitoutumistutkimuksetkin alleviivaavat sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen perustavanlaatuista roolia (Yeung 2004a). Samalla tämä ei ole kovinkaan yllättävää, koska vapaaehtoistoiminta on olennaisesti sosiaalista toimintaa – jotain, jota ihmiset tekevät yhdessä. Kuitenkin yllämainitun herkän vapaan tahdon ongelman ohella myöhäismodernismin näkökulma monimutkaistaa tilannetta. Peruskysymykseksi muodostuu, kaipaavatko (ja miksi kaipaavat) yksilöt sosiaalisia suhteita, verkostoja, kohtaamista ja vuorovaikutusta vapaaehtoistoimintaan osallis-

tumalla – ja miksi juuri vapaaehtoistoiminnan kautta. Ja jos he tulevat mukaan, kuinka tuemme heidän sitoutumistaan?

Habermann (2001, 378) on hyvin kuvannut tämän kaikenkattavan havainnon eli sosiaalisten suhteiden keskeisen roolin vapaaehtoistoiminnan motivaattorina ja sitouttajana: ”Vapaaehtoistoiminta on ennen kaikkea kanssaihminen, lähimmäisenä olemista... ’toisen’ kohtaamista ymmärtääksemme omaa elämäämme.” Tämän seurauksena vapaaehtoistoiminnan sosiaalisella systeemillä on kyky tuottaa jotain hyvin merkittävää: vahvistunutta lähimmäisyyden tuntua. Vapaaehtoistoiminta on sosiaalinen systeemi, jonka kohtaamisissa ollaan yksilöllisesti yhdessä: ihmiset haluavat tulla yhteen, toimia yhdessä ja tehdä jotain toisten hyväksi. Se on systeemi, joka tarjoaa enemmän yksilöllisiä valinnanmahdollisuuksia ja joustavuutta kuin esimerkiksi työelämä, ja kuitenkin samaan aikaan se tarjoaa enemmän ja syvempiä merkityksiä kuin esimerkiksi television katselu kotona tai harrastukset.

Vapaaehtoistoiminta tuottaa myös laajenevia sosiaalisia kohtaamisia. Vapaaehtoistoiminta tarjoaa mahdollisuuden sekä kokoontua ystävien ja tuttavien kanssa että kohdata uusia ihmisiä. Eritoten elämän muutospöydissä (eläkkeelle, työttömäksi tai kotiäidiksi/-isäksi jäädessä) toive uusista, kenties läheisistäkin, sosiaalisista verkostoista saattaa korostua. Vapaaehtoistoiminta tarjoaa merkityksellisiä suhteita: siteitä ja verkostoja, joissa yksilö voi kokea olevansa ryhmän jäsen, vaikka osallistuisi vapaaehtoistoimintaan vain silloin tällöin. Mielenkiintoista on myös se, että vapaaehtoistoiminta voi tarjota tällaisia kokemuksia vaikka yksilö ei koskaan kohtaisi koko vapaaehtoisryhmää. Vapaaehtoistoiminnan yhteydet silti tarjoavat viitekohdan henkilökohtaisen ja yhteisöllisen identiteetin rakentamiselle.

Joskus vapaaehtoistoiminnan koetaan myös olevan sosiaalisen vuoro-vaikutuksen edistämisen kanava: vapaaehtoinen haluaa toimia arvojen, altruismin, välittämisen ja kohtaamisen puolestapuhujana. Vaikka vapaaehtoistoiminta ei välttämättä ratkaisekaan tietyssä kontekstissa ilmeneviä yhteiskunnallisia ongelmia, se ylläpitää ja edistää toivoa maailmasta, jossa ihmiset vielä kohtaavat, välittävät toisistaan ja vastaavat toistensa tarpeisiin. Ihmiset ovat kykeneviä sympatiaan – ja vapaaehtoistoiminta innostaa, edistää, ylläpitää ja laajentaa tätä ominaisuutta meissä. Osallistuminen vapaaehtoistoimintaan voi täten tuottaa voimia, joilla voi olla

Kuvio 2. Sosiaalisen pääoman rakentuminen kansalaistoiminnan ja yhteisöllisyyden kautta (Pessi & Seppänen 2011)

yksilön elämän kannalta mullistava vaikutus sekä auttajalle että autettavalle – ja tätä kautta myös yhteisön elämää muuttava vaikutus. Vapaaehtoistoiminta, ja kaikki kansalaisyhteiskunnan toiminta, onkin yhteiskunnan tasolla ylläpitämässä keskeisiä rakenteita, erityisesti hyvää yhteistä liimaa, jota sosiaalisesti pääomaksikin kutsutaan. Kysehän on abstraktista käsitteestä, mutta aivan maalaisjärkisestä asiasta: sosiaalisella pääomalla viitataan yksinkertaisesti luottamuksen, vastavuoroisuuden normien ja sosiaalisten verkostojen tuomaan yhteiseen hyvään – ikään kuin hyvään systeemiin (ks esim. Pessi & Seppänen 2011). Edellisellä sivulla löytyvällä kuviolla 2. voidaan kuvata näitä hyviä kehiä ja ketjuja.

Kuten kuviosta käy ilmi, mitä enemmän meillä solidaarisuuden tuntoa sekä kansalaisyhteiskunnan toimintaa, sitä paremmin sosiaalinen pääomamme pysyy voimissaan. Tutkimuksista tiedämme, että eritoten tiettytyypiset järjestöt ovat Suomessa yhteydessä luottamuksen lisääntymiseen: hyväntekeväisyyteen ja sosiaaliseen puoleen sekä urheiluun ja kulttuuriin keskittyvät järjestöt. Nämä ovat juuri niitä järjestöjä, joiden suosio on ollut jo pidemmän aikaa Suomessa kasvussa (Kankainen 2009). Kuten kuvio korostaa, kansalaisyhteiskunnan pitää muistaa kattavan sekä järjestöt, vapaaehtoistoiminnan että myös niin järjestöissä kuin yksityisesti tapahtuvan auttamisenkin. Kansalaisyhteiskunnan kaikki elementit pitävät yllä arvopohjaa, jolle kaikki sosiaalinenkin pääoma lopulta rakentuu: aktiivisuus, valmius toimia yhteisten tärkeiden asioiden eteen, välittäminen. Juuri näitä arvoja tarvitaan tämän päivän Suomessa entistä enemmän – Suomessa, jossa kilpailukyvyn ja markkinoiden arvot ovat olleet nousussa (eritoten erityisesti julkisella sektorilla) (Pessi & Saari (toim.) 2011). Juuri nämä ovat vastavirta-arvoja. Vapaaehtoistoiminta voi pitää yllä välittämisen, pehmeiden, hitauden arvoja ajassa, jolloin vastakkaiset arvot nostavat päätään. Kyseessä on vahva hyvä kehä, hyvän kehä, hyvien arvojen kehä.

Vapaaehtoistoiminta systeeminä tuottaa kuitenkin muutakin kuin vain yksilöiden, järjestöjen ja yhteiskunnan sosiaalista pääomaa (ks. esim. IVR 2004), ja nimenomaan jokaista pääoman lajia sekä toimijoille itselleen, järjestölle, järjestön piirissä oleville ihmisille (”asiakkaille”) sekä yhteiskunnalle ylipäätään. Esimerkiksi ihan fyysistä pääomaa – ja siis rahallistakin panostusta tai ainakin rahanakin mitattavaa panostusta – toiminta edistää eritoten järjestöille. Inhimillistä pääomaa, oppimista ja itsetuntoa

toiminta edistää eritoten vapaaehtoistoimijoille itselleen, mutta toisaalta tuloksemme (Pessi & Oravasaari 2010) ovat osoittaneet, että toimijat tuovat järjestöihin lukuisia taitoja ja monenlaista osaamista, joka sieltä muutoin ehkä puuttuisi jopa täysin. Kulttuuristakin pääomaa vapaaehtoistoiminnalla voi edistää: yksilöllistä ja kansallista identiteettiä, kulttuurista monimuotoisuutta (esim. maahanmuuttajien verkostot ja vapaaehtoistoiminta), ymmärrystä ja oppimista kulttuurisesta diversiteetistä. Mahdollisuudet ovat äärettömän laajat. Samalla huoli on siinä, kasautuvatko eri pääoman lajit samoille ihmisille; järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan aktiivisuudessa juuri yhteiskunnan marginaaliin helposti joutuvat, kuten työttömät, ovat muita vähemmän mukana (esim. Kankainen 2009; Siisiäinen 2000; Sanaksenaho 2006; Yeung 2002).

Mutta mikä on konkreettinen tilanteemme näiden suurten myönteisten mahdollisuuksien osalta? Uhkakuvia vai unelmien ihanuutta? Vaikka systeemiälyn viitekehyksessä on oleellista pureutua eritoten mahdollisuuksiin ja potentiaaleihin – ylärekisteriin ennemmin kuin alarekisteriin – näen kyllä kaksi uhkakuva erityisen keskeisenä. Ensiksikin uhkakuva totta on se, että ihmisten ajasta kilpaillaan entistä enemmän; tämän päivän moninaisessa maailmassa ihmisiä ei ole helppo rekrytoida vapaaehtoistoiminnassakaan sitoutumaan yhteen teemaan pitkäksi aikaa. Myös tuoreen laajan tutkimuksen⁵ mukaan juuri tämä koetaan vapaaehtoistoiminnan keskeisenä ulkoisena uhkana järjestöissä. Tähän liittyen uhaksi koetaan myös lyhytkestoinen ja projektiluonteinen vapaaehtoistoiminnan yleistymisen. (Pessi & Oravasaari 2010.)

Tästäkin huolimatta Suomi on aktiivinen vapaaehtoistoiminnan maa. Suomalaisen osallistuminen vapaaehtoistoimintaan on aktiivista: reilu kolmannes (useampien viimeisen vuosikymmenen aikana kerättyjen aineistojen mukaan) suomalaisista on osallistunut vapaaehtoistoimintaan. Osallistumisaktiivisuus ei poikkea kovinkaan paljoa eri väestöryhmissä. Naiset ja miehet, nuoret ja vanhat osallistuvat toimintaan keskimäärin yhtä paljon. Suomalaiset käyttivät vielä vuosikymmen sitten aikaansa vapaaehtoistoimintaan lähes 18 tuntia kuukaudessa, mikä on kansainvälisessäkin vertailussa kova luku. Vuosikymmenen jälkeen luku on puolittunut, mikä kertoo etenkin vapaaehtoistoiminnan hetkellisyyden ja projektimaisuuden noususta – ei toiminnan vähäisemmästä kiinnostavuudesta. (Yeung 2002; Pessi 2011b.) Myös Tilastokeskuksen lukujen

valossa vapaaehtoistoimintaan osallistuminen on viimeisen kymmenen vuoden aikana pysynyt osapuilleen samana – vain nuorilla nähdään laskevaa trendiä (Ajankäyttötutkimus 2009, Tilastokeskus).

Vaikka tuoreimmissa luvuissa nuorten vapaaehtoistoiminnan osallistuvuus on ollut välillä jopa vain 26% luokkaa (Kansalaisareenan Taloustutkimuksella keräämä aineisto, kesä 2010), niin saman aineiston mukaan peräti 69% nuorista ilmoitti olevansa halukas osallistumaan oppilaitoksensa tai työnantajansa organisoimaan vapaaehtoistoimintaan koulutai työaikana. Erityisen merkille pantavaa on, että vapaaehtoistoiminnan ulkopuolisista suomalaisista puolet sanoo, että pyydettyä he kyllä lähtisivät mukaan toimintaan. Lisäksi valtaosa (n.70%) ylipäätään kokee auttamisen henkilökohtaisesti tärkeäksi tai hyvin tärkeäksi. Viimeisen kahden vuoden aikana on myös autettu sängen runsaasti: ystäviä (91 %) melkein kaikki, jotakin tuntematontakin ihmistä, kuten myös sukulaisiaan, sanoo auttaneensa noin 85 prosenttia. Reilusti yli puolet allekirjoittaa myös väitteen: ”Ihmisten tulisi huolehtia nykyistä enemmän toisten hyvinvoinnista”. (Yeung 2002; Pessi 2008, Pessi & Saari 2008; Pessi 2011.)

Potentiaalit ovat tänäkin päivänä siis huikeita; auttamisen arvot ovat pinnalla. Voisiko vapaaehtoistoiminnan projektimaisuudessa ollakin meille enemmän mahdollisuuksia kuin uhkia? Kokeilemisen ja kohtaamisen kannalta projektien maailma on paitsi lyhyiden sitoumusten niin myös moninaisuuden, kokeilemisen ja seikkailun monivärinen maailma.

Unelmointi myös kannattaa; monissa rohkeissa ja innokkaissa järjestöissä vapaaehtoistoiminnan rekrytoinnissa on onnistuttu viime vuosina mainiosti. Tuoreen tutkimuksen mukaan nämä onnistumiset keskittyivät erityisesti seuraaviin: henkilökohtaisuus, maine ja hyvä palaute, yhteistyö ja verkostoituminen eri tahojen kanssa, koulut ja opiskelijat, tempaukset, omat koulutukset kanavana sekä ”aina mielessä” – asenne eli mitä moninaisimmat verkostot, myös vapaaehtoistoiminnan ulkopuolella.

Nämä hyvien kehien potentiaalit pysyvät voimissaan, jos koko yhteiskunnan tasolla huolehditaan huolenpidosta ja sosiaalityrvasta. Tästä päästäänkin toiseen keskeiseen yhteiskuntatason uhkakuvaan vapaaehtoistoimintaa pohdittaessa – ja tämä on nimenomaan uhkakuva, ei todellinen uhka. Tarkoitetaan hedelmätöntä vastakkainasettelua julkisen sektorin tarjoaman turvan ja kansalaistoiminnan välillä; tätä uhkakuva näkee poliittisesti niin vasemmalla kuin oikeallakin. Vähintäänkin ollaan

huolissaan siitä, että vapaaehtoistoiminnan kehittämällä perusteltaisiin sosiaaliturvan leikkauksia. Vaikka ilolla haluaisin vakuuttaa huolen aiheettomuutta, pikemminkin kyseessä on tupla-uhkakuva. Tarkoitin sitä, että en ole niinkään huolissani siitä, yrittääkö joku nähdä vapaaehtoistoiminnan julkisen sektorin aukkojen paikkaajana; vapaaehtoistoinnalla on kuitenkin tunnustettu ja valtaisa oma itseisarvonsa. Suurempi uhkakuva on se, että sosiaaliturvan leikkaukset myös epäsuorasti, huomaamatta syövät vapaaehtoistoinnalta pohjaa. Kaikki tutkimukset nimittäin viittaavat nimenomaan siihen suuntaan, että julkisen sektorin ja vapaaehtois- ja kansalaistoiminnan välillä on riippuvuus- ja synergia-suhde. Missä toinen voi hyvin, siellä toinenkin. Kattava sosiaaliturva nimenomaan edistää yhteisöllisyyttä, kansalaistoimintaa, vapaaehtoisuutta – ja päinvastoin. Kyseessä on riippuvuus ja synergia – hyvässä ja pahassa.

Kansainvälisistä tutkimuksista siis tiedämme, että laaja-alainen ja kattava sosiaaliturva nimenomaan edistää yhteisöllisyyttä, kansalaistoimintaa ja vapaaehtoisuutta. Kolme teemaa, ja selittäjää, on tutkimusten mukaan tässä myönteisessä vaikutuksessa keskeisiä. Kattavan universaalien julkisen sektorin maissa ihmiset ensiksikin luottavat toisiinsa muita maita enemmän; kansalaisten tasa-arvoisuus ja -vertaisuus edistävät keskinäistä luottamusta. (esim. Knack & Keefer 1997; Kääriäinen & Lehtonen 2006; Rothstein & Uslaner 2005; Uslaner 2003.) Tasa-arvoisuuden kokemuksessa myös kansalaisten sosiaalinen etäisyys toisiinsa lyhenee (vrt. esim. korkeiden tuloerojen maat), eikä sosiaalista kanssakäymistä koeta riskialttiiksi (Patulny 2004). Toiseksi, korkeat julkisen sektorin sosiaaliturvan kustannukset pitävät yllä solidaarisuuden normia, mikä edelleen voi esimerkiksi inspiroida ihmisiä auttamaan tarpeessa olevia (Gesthuizen 2008). Vapaaehtoistoiminta, ja kaikki kansalaisyhteiskunnan toiminta, ylipäättään kumpuaa lopulta täsmälleen samoista (ja yllä jo mainituista) arvoista kuin hyvä laaja-alainen julkinen sektorikin: aktiivisuus, valmius toimia yhteisten tärkeiden asioiden eteen sekä välittäminen. Kolmanneksi, korkean julkisen sektorin maissa myös kolmannen sektorin yhteisöt ja yhteisöllisyys ovat vahvasti, ja monia muita maita vahvemmin, voimissaan, eivätkä vain sosiaalisen tuen vaan esimerkiksi myös laaja-alaisen ja ihmisiä yhteen tuovan koulutuksen saralla. Tässä näkyvät edellä mainitut yhteiset arvot. Lisäksi laaja julkinen sosiaaliturva voi

myös tarjota mahdollisuuksia (kuten aika, resurssit) yhteisöllisyyteen, jota muutoin ei samassa määrin olisi. (Wallase & Pichler 2007.) Suomessa ylipäätään laaja julkinen sektori on syntynyt yhdistysaktiivisuuden pohjalle – ja pysyy yllä yhdistysten aktiivisen, myös kriittisen ja muistuttelevan, roolin nojalla.⁷ Lisäksi, nuoremmat suomalaiset elävät jo hyvinvoinnin pluralismin aikaa; heidän ideaalimallissakaan julkinen sektori ei kannata vastuuta hyvinvoinnista yksin. He kannattavat muita ikäryhmiä vahvemmin hyvinvoinnin monitoimijamallia. (Pessi 2008.)

Lisäksi tuore suomalainen järjestötutkimus (Pessi & Oravasaari 2010) osoittaa, että useimmissa järjestöissä ei koeta ongelmia suhteessa viralliseen palvelujärjestelmään. Tilanteen koetaan kehittyneen viime aikoina myönteiseen suuntaan. Kaikissa järjestöissä tilanne ei ole aivan näin auvoinen, vaan jonkin verran nostetaan esille kokemuksia, että kunnat eivät tue eivätkä arvosta vapaaehtoistoimintaa riittävästi, vaikka samalla – absurdia kyllä – kuntien odotukset ovat korkealla ja auttamisen vastuuta siirretään yhä enemmän järjestöille ja niiden vapaaehtoistoiminnalle.

Sekä uhkakuvia että unelmia voidaan siis yhteiskunnalliselta tasolta nostaa tämän päivän ja huomisen vapaaehtoistoiminnan horisonttiin. Todelliset uhkakuvat pitää ottaa huomioon, mutta niistä pitää lähteä liikkeelle, eteenpäin. Systeemiälyn käsittein voisimme tiivistää: valitaanko näkökulmaksi huolestunut alarekisteri vaiko mahdollisuuksiin kohdentava ylärekisteri? Katsellaanko kansalaisyhteiskunnan kehittämistä mollista vai duurista, valoja vai varjoja väijyen? Ja esimerkiksi viestinnän näkökulmasta: millaista viestiä ja kuvaa vapaaehtoistoiminnan tilasta omilla sanoilla ja teoilla rakennamme?

Yhteiskuntaelämässä, virkamiehet ja poliitikot mukaan lukien, tarvitsemme kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa edistääksemme nimenomaan joutsensiipiin uskovaa myönteisyyttä ja kohtaamisia rakentavia valosieluja, emme muitakin alaspäin vetäviä negatiivisuuksiin keskittyviä kyynisiä keppihyypiöitä. Tarvitsemme heitä, jotka huolehtivat yhteiskunnan välittämisen rakenteista – niin julkisen sektorin kuin kansalais-toiminnankin (ja näiden synergian) tulevaisuuden turvaamiseksi.

On myös kysyttävä, millaisia arvoja, ja etenkin vastavirta-arvoja, omalla toiminnalla – esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan viestinnällä – lopulta todella edistämme? Vapaaehtoistoiminnan kaikella kohtaamisella raken-

namme lopulta paljon suurempia ympyröitä kuin vain vapaaehtoistoiminnan konkretiaa (– joka on itsessään jo suunnattoman arvokasta). Kannustakaamme toinen toisiamme valoon!

Hapankorpun logiikka? Suomalaisen järjestökentän vapaaehtoistoiminnan unelmat ja uhkakuvat

Toinen systeemiälystä nostettu ydinkysymyksemme siis kuuluu, millaista välimuotoa tai välitasoa systeemi tukee? Kyseessä on tapa, jolla ihmiset vaikuttavat toisiinsa; positiivisimmassa skenaariossa välitaso on mieltä ylentävä ja innostava, saaden ihmiset pyrkimään kohti parempaa. Tässä osiossa tarkastelupisteessä ovat erityisesti järjestöt ja niiden vapaaehtoistointa. Laskeudumme yhteiskunnan tasolta nyt yhden portaan pienempään. Parhaillaan järjestöt ovat nimenomaan inspiroivia joutsensiipi-välitiloja.

Ennen kuin pohdimme järjestöjen arjen konkretiaa on syytä kysyä, voiko vapaaehtoistointa ylipäättään edistää välitilaa, tapaa, jolla ihmiset vaikuttavat toisiinsa? Vapaaehtoistoiminnan peruspiirteet – yhdessä tekeminen, toisten hyväksi toimiminen – ovat nimenomaan toisiin vaikuttamista. Mikä vielä tärkeämpää, ne merkitsevät myös muiden vaikutukselle altistumista; tämä liittyy systeemin muokkausvoimaan, kuten kykyyn oppia toisilta vapaaehtoistoinnassa.

Mielestäni kuitenkin välitilan keskeisin rooli vapaaehtoistoinnassa liittyy sen potentiaaliin edistää yhteisyyttä. Vapaaehtoistyö sosiaalisena systeeminä aikaansaa yhteisyyttä kahdella tapaa. Toisaalta samanmielisyys edistää solidaarisuutta; osa vapaaehtoisista kokee tutkimusten mukaan (Laitinen & Pessi 2010) yhteyttä ihmisiin, jotka ovat samalla tapaa esimerkiksi toimintaorientoituneita tai altruistisia kuin he itse. Toisaalta taas toiset toivovat erityisesti tapaavansa, tai/ja nauttivat tavattuaan vapaaehtoistoinnassa hyvin erilaisia ihmisiä kuin he itse ovat. Vapaaehtoistointaan sitoutumisessa juuri yhteyden ja kohtaamisen kokemus, ehkäpä jopa me-henki, ovat ratkaisevassa roolissa.

Ovat kanssavapaaehtoiset samanmielisiä tai eivät, vapaaehtoisverkostojen peruspiirre on kohtaamisen, vuorovaikutuksen ohella – ja nimenomaan kohtaamisesta kummuten – jakaminen: niin ajatusten kuin teko-

jenkin jakaminen. Jakaminen vaatii ja edistää luottamusta. Luottamus ilmentääkin erityisen arvokasta ja hienovaraista yhteisyyden ja kohtaamisen välitilaa vapaaehtoistoiminnan sosiaalisessa systeemissä. Yhteiskunnallisen luottamuksen ylläpito ja edistäminen on erityinen haaste myöhäismodernin ajan huokoisissa sosiaalisissa olosuhteissa. Luottamuksen abstrakti käsite on tyhjä ilman niitä todellisia sosiaalisia yhteyksiä, joissa se ilmenee. Vapaaehtoistoiminnassa luottamus ilmenee joko käytännöllisesti (yhteistoimintana, molemminpuolisena auttamisena) tai vähemmän suorasti (positiivisena ilmapiirinä, jaettuina arvoina). Empiiriset tutkimukset osoittavat, että yksilön luottamushakuisuus voi ylläpitää ja ohjata tekoja vapaaehtoistoiminnan suuntaan sekä vuorostaan tulla sen ylläpitämäksi ja vahvistamaksi. Tarkemmin sanoen vapaaehtoistoiminta on erityisen arvokas yhteiskunnallisen luottamuksen lähde: se saattaa yhteen hyvin eri taustoista tulevia, erilaisia normeja ja arvoja omaavia ihmisiä.

Tutkimustulokseni (esim. Yeung 2004a; 2004b) ovat kuvanneet vapaaehtoistoiminnan kaksiteräisyyttä suhteessa yhteiskunnallisen luottamuksen rakentumiseen: vapaaehtoistoiminta edistää yhteiskunnallista luottamusta mutta se myös vaatii erityisen lujaa luottamusta. Tämä liittyy edellä käsiteltyyn teemaan vapaaehtoistoiminnasta nimenomaan vapaan tahdon areenana. Kuten Wuthnow (1998, 198, 200–201) toteaa, vapaaehtoistoiminta ja kansalaisjärjestöt luovat kyllä luottamusta, mutta niiden menestys riippuu kuitenkin vielä hienovaraisemmista tekijöistä kuten yleisestä kohteliaisuudesta, käyttäytymisen laadusta.

Jälleen keskiöön siis nousee se, kuinka ihmiset kohtaamme ja millaisia viestejä heille välitämme. Tämä resonoi systeemiälyllisen lähestymistavan induktiivisen logiikan kanssa: systeemiäly huomioi juuri tällaisten hienovaraisten tekijöiden voiman. Mikrokäytös on merkityksellistä. Kuten tässä artikkelissa jo aiemmin todettiin, todellinen vaikuttaminen voi alkaa pienestä.

Kaiken kaikkiaan nämä kaksi luottamuksen näkökulmaa (vapaaehtoisuus sekä edistää luottamusta että vaatii sitä) vahvistavat edelleen toisiinsa vapaaehtoistoiminnassa. Vapaaehtoistoiminta on luottamusta edistävä sosiaalinen systeemi – ja itse asiassa sosiaalinen systeemiäly voi ainoastaan rakentua (tietyissä määrin) luottamukselle. Jakamiseen ja luottamukseen liittyy myös vastavuoroisuus; vapaaehtoisuuteen sosiaalisena

systeminä liittyy oleellisesti antamisen ja saamisen kehä. Se ei ole vain konkreettisia tekoja vaan kohtaamisen kaikkia ulottuvuuksia: tunne-elementtejä kuten tyhjyyden tunteen katoaminen, ihmisten kiitollisuuden vastaanottaminen, kokemus siitä, että minua vielä tarvitaan ja minulla on paikka yhteiskunnassa. Vapaaehtoiset ovat usein olleet hämmästyneitä siitä, kuinka paljon he itse ovat vapaaehtoistyöstä saaneetkaan, kuinka antoisaa toiminta onkaan (Yeung 2004a; 2004b). Vastavuoroisuus vahvistaa yksilön motivaatiota ja sitoutumista vapaaehtoistoimintaan.

Mutta entäpä tämän päivän konkretia järjestöissä – unelmia vai uhkakuvia? Tuore tutkimus (Pessi & Oravasaari 2010) osoitti lukuisiakin teki-joitä, joista näen kaksi teemaa erityisen keskeisiksi. Ensiksikin järjestöjen tämän päivän vapaaehtoistoinnassa on hurjankin suuri mahdollisuus yhtäältä uhkakuviin ja toisaalta unelmiin; järjestöt nimittäin lepäävät yllättävän pitkälti vapaaehtoistoinnin varassa. Tutkituista sadoista järjestöistä lähes kaikilla (93 %) vapaaehtoistoiminta liittyy jollain tavalla järjestön toimintaan. Lisäksi yli kolmannes vastaajista ilmoittaa, että ”järjestömme perustuu vapaaehtoistyöhön; vapaaehtoistyö on järjestömme olemassa olon edellytys, kaikki toimintamme on vapaaehtoistoimintaa”. Tutkituissa järjestöissä on eniten vapaaehtoisia vertaistukitoiminnassa, tapahtumien järjestämisessä, virkistystoiminnassa, vaikuttamistyössä ja terveyttä edistävässä toiminnassa. Eniten järjestöt puolestaan kaipaavat uusia vapaaehtoisia varainhankintaan, tukihenkilötoimintaan, vertaistukseen, tapahtumien järjestämiseen ja vaikuttamistyöhön. Kuinka kohtaimista voitaisiin kehittää niin, että nämä kaipuut tulevaisuudessa täyttyisivät?

Toiseksi, tutkimus osoitti vapaaehtoistoinnin suunnitelmallisuuden olevan keskeisessä roolissa siinä, joudutaanko menemään kohti uhkakuvia vai voidaanko liidellä kohti unelmia. Järjestöistä, joissa vapaaehtoistoinnin strategiaa tai suunnitelmaa ei ollut, vain kuudesosa arvioi tavoitteiden toteutuneen erittäin hyvin. Vastaavasti niistä järjestöistä, joissa suunnitelma tai strategia oli laadittu, kolmannes arvioi vapaaehtoistoinnin tavoitteiden toteutuneen erittäin hyvin. Järjestöissä todella tarvitaan panostusta vapaaehtoistoimintaan – se tuo kyllä ajan ja eurot aikanaan korkojen kanssa takaisin! Laadukas vapaaehtoistoiminta vaatii järjestöiltäkin paneutumista ja resursseja. Onko meillä ihmisen, joka ehtii myös oleilla vapaaehtoistojoiden kanssa, ja kysyä, mitä

heille kuuluu? Pelkkä spesialistikaan ei kuitenkaan riitä, vaan on myös tärkeää, että vapaaehtoistoiminnan ”toimintalohko” järjestössä on integroitunut muihin; mielellään toiminta kulkee läpi koko järjestön toimintakirjon.

Tätä nykyä tuoreen tutkimustiedon (Pessi & Oravasaari 2010) mukaan vain kolmanneksella järjestöistä on vapaaehtoistoiminnan suunnitelma tai strategia ja kahdella kolmesta paikallistason järjestöstä on joku vapaaehtoistoimintaan nimetty työntekijä. Lisäksi reilusti yli puolet vastaajista katsoo, että heidän järjestössään tarvittaisiin tällä hetkellä nykyistä enemmän vapaaehtoistoiminnan koordinointiin ja kehittämiseen liittyvää koulutusta järjestön työntekijöille. Valtakunnallisten keskusjärjestöjen vastaajista jopa kaksi kolmasosaa pitää lisäkoulutusta tarpeellisena. Koulutusta kaivataan erityisesti aivan perustiedoissa sekä toimijoiden motiivinnissa ja sitouttamisessa. Suomalaiset järjestöjen työntekijät eivät ole näissä vahvoissa koulutuskaipuissaan yksin; esimerkiksi tuoreen brittitutkimuksen mukaan puolet vapaaehtoistoimintaa ja -toimijoita organisoivista managereista (eli nimenomaan vapaaehtoistoimintaan fokuoivista työntekijöistä!) ei ole saanut minkäänlaista koulutusta työssään (Brewis, Hill & Stevens 2010)⁸. Teemasta kannattaa pureutua myös tuoreeseen kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen. (Ks. esim. Howlett 2010.)

Vapaaehtoistoiminnan järjestö-tason keskeiseksi kulmakiveksi nostaisin tällä hetkellä vertaisviestinnän, eli viestinnän järjestöstä toiseen. Systemiälyn sanoin, valitsemmeko hapankorppun vaiko Jeesuksen leivän logiikan? Ensin mainittu Esa Saarisen mainio vertauskuva viittaa ajattelumalliin, että ”meillä on vain tämä tietty määrä näitä hapankorppuja, ja yhtäkään ei kenellekään anneta! Koskaan ei tiedä, milloin vaikka näitä kaikkia yhtä aikaa tarvitsemme!” Jeesuksen leivän logiikka on päinvastainen: annetaan leivistämme muillekin! Antamisen kautta leivät kasvavat entistä runsaammiksi, meille ja muille! Eli pantataanko järjestöissä tietoa ja osaamista vaiko jaetaan vastavuoroisesti monien toimijoiden kanssa, viestinnän vuorovaikutuksessa? Onko järjestöt ajettu hapankorppun leivän negatiiviseen kehään? Onko pienillä järjestöillä mahdollisuutta Jeesuksen leivän logiikkaan, joka toisi heille runsaasti lisää tietotaitoa? Tällöin edistyisi myös järjestöjen välitila-luonne – niiden mahdollisuus olla joutsensiipien ja inspiraation valoisia areenoita.

Tuoreen tutkimustiedon valossa tiedämme, että järjestöissä on viime vuosina vapaaehtoistoiminnassa luotu ja saavutettu lukuisia uusia innovaatioita. Useimmat niistä liittyvät seuraaviin: uudet rakenteet ja joustavuus, uudet toimintamuodot, tapahtumat, erityisryhmien huomiointi, uudet rekrytointimuodot, projektien kautta erityisosaamista. Erityisen keskeiseen rooliin innovaationa nostetaan myös yhteistyöprojektien uudet muodot ja sisällöt – mikä on erinomaista. Yksi hyvä esimerkki ovat Helsingissä parina viime vuotena järjestetyt Menu-messut; esimerkiksi marraskuussa 2010 messuilla oli 86 näytteilleasettajaa (vapaaehtoistyöyhteisöä ja järjestöä), noin 1000 kävijää; haastatelluista kävijöistä lähes kaikki (97%) oli löytänyt tapahtumasta itseään kiinnostavan vapaaehtoistoiminnan muodon.⁹ Samalla nälkä on suuri: järjestöissä kaivattaisiin tänä päivänä vapaaehtoistoiminnan koulutukseltakin ennen muuta verkostoitumista ja hyvien käytänteiden jakamista.

Uomaelämä vaiko sydämen palo? Vapaaehtoisuus osana suomalaisten hyvä elämää

Yksilö-tason kokemusten ja merkitysten tasolla systeemiälyn perspektiivin kysymys meille siis kuuluu, kuinka vapaaehtoistoiminta (systeeminä) muokkaa ihmisiä? Olemme jo nähneet välähdyksiä siitä, kuinka vapaaehtoistoiminta saa aikaan jotain todella merkittävää kuten yhteiskunnallista sidoksisuutta. Monet näistä vapaaehtoistoiminnan laajoista hyvän kehän vaikutuksista liittyvät myös siihen, kuinka vapaaehtoistoiminta systeeminä muokkaa ja muuttaa vapaaehtoistimijoita ihmisinä. Esimerkkeinä voidaan esimerkiksi mainita identiteetin rakentuminen, laajenevat sosiaaliset suhteet ja välittämisen välineenä toimiminen; vapaaehtoistoiminnassa saa olla yhdessä rakentamassa parempaa maailmaa.

Mahdollisesti suurin vapaaehtoistoiminnan muokkausvoima kuitenkin löytyy vapaaehtoistoiminnan monipuolisuudesta, moninaisuudesta. Juuri tämä on elimellinen osa myös vapaaehtoistoiminnan viestintäpotentiaalia, kuten alussa kävi ilmi: kaikki viestintä on kohtaamista, kaikki kohtaaminen viestintää. Vapaaehtoistoiminta on todella moni-ilmeinen – välillä monimutkainenkin – systeemi, joka pitää sisällään moninaisen kanssavapaaehtoisten lisäksi esimerkiksi mahdolliset ”asiakkaat” (esim. ne, joita vapaaehtoinen avustaa) ja organisaatioiden palkatun henkilö-

kunnan. Se on monimutkaisempi systeemi kuin esimerkiksi ne systeemit, joita kohtaamme työpaikoilla tai harrastuksissa. Systeemin moni-ilmeiset sosiaaliset suhteet tarjoavat yksilölle lukuisia peilejä. Tällainen kohtaamisten muokkausvoima on havaittavissa esimerkiksi siinä, miten vapaaehtoiset kokevat kasvaneensa vapaaehtoistoiminnan kautta ihmisinä, oppineensa toisilta, tai käyneensä läpi henkilökohtaisia asioita, kriisejäänkin, vapaaehtoistyössä. Vapaaehtoisella on mahdollisuus astua ”estävien systeemien” (Hämäläinen ja Saarinen 2004) taakse ja yli.

Mutta siis, unelmia vai uhkakuvia? Miltä tämän päivän yksilöiden vapaaehtoisuuden konkretia näyttäytyy? Edellä jo huomioimme huikeat potentiaalit: suomalaisten aktiivisuuden ja kiinnostuksen vapaaehtoistoimintaan sekä ylipäättään auttamiseen. Myös tuoreen järjestötutkimuksen (Pessi & Oravasaari 2010) mukaan järjestöjen edustajat aistivat suuria mahdollisuuksia; he näkevät vapaaehtoistoiminnan selkeimpinä sisäisinä vahvuuksina ihmisten aidon halun auttaa, vapaaehtoistoiminnan hyvän yhteishengen, ja yhteisen vastuun kokemuksen. Onneksi järjestöissä osataan myös kiittää omaa toimintaa (ja syystäkin): suurimpiin vapaaehtoistoiminnan sisäisiin vahvuuksiin lasketaan myös toiminnan hyvän maine ja luotettavuus sekä se, että toiminta on hyvin johdettua toimintaa, tuettua ja toimijoiden motivaatiota ylläpitävää.

Vapaaehtoistoiminnassa nähdään järjestöissä myös suuria ulkoisia vahvuuksia. Monet liittyvät juuri kohtaamiseen, vuorovaikutukseen: ihmiset kaipaavat sosiaalisia kontakteja ja kohtaamista sekä vertaisten tukea, ja heillä on runsaasti halua ja kaipuuta yhteisöllisyyteen. Järjestöissä myös koetaan viestinnän ja tiedottamisen keinojen lisääntyneen. Viesti kulkee myös verkostoihin; vapaaehtoistoiminnan ulkoisiksi vahvuuksiksi järjestöissä koetaan myös esimerkiksi oppilaitosyhteistyö, koulutusyhteistyö ja seurakuntayhteistyö. Koetaan myös, että sekä vapaaehtoistoiminnan että koko kolmannen sektorin arvostus on noussut – ja edelleen nousussa.

Nämä kaikki ovat kohtaamisen ja välittämisen tulevaisuuden kannalta erinomaisia signaaleja. Uhkakuviakin on. Edellä jo kävi ilmi, että järjestöissä koetaan ulkoisten uhkakuvien liittyvät erityisesti kilpailuun ihmisten ajasta sekä jännitteisiin suhteissa julkiseen sektoriin. Suurimpina sisäisinä heikkouksina nousevat esille osin samat ilmiöt: aktiivitoimijoiden vähyys, yhdelle toimijalle helposti liikaa tehtäviä, uusien toimijoiden rekrytoinnin vaikeus, aktiivitoimijoiden ikääntyminen, vapaaehtoisten riittämätön tuki.

Tuoreimmat järjestöjen viestit siis monin tavoin alleviivaavat tärkeää teemaa: vapaaehtoistoimijoiden motivaation ja sitoutumisen keskeisyyttä. Kyse on siitä, kannustaako vapaaehtoistointa ihmisiä pois uomaelämästä kohti sydämen paloa – ja toisaalta, urautuuko toimijuus uuvuttavaksi uomaelämäksi vai säilyykö ja uudistuuko sydämen hurmaava palo? Survey-tutkimuksista (esim. Yeung 2002) tiedämme, että tärkein suomalaisia vapaaehtoistointaan motivoiva tekijä on halu auttaa muita: 41% suomalaisista vapaaehtoisista kokee näin. Muut tekijät ja motiivit jäävät huomattavasti vähäisempään rooliin. Niiden joukosta kuitenkin erottuu halu käyttää vapaa-aikaansa johonkin hyödylliseen toimintaan sosiaaliset tekijät. Naisten motiiveissa korostuvat auttamishalu, into oppia uusia asioita sekä toive uusiin ihmisiin tutustumisesta. Miehiä puolestaan innostaa vapaaehtoistointaan erityisesti ystävien ja tuttavien vaikutus sekä tunne kansalaisvelvollisuudesta. Maaseudulla vapaaehtoistointaan motivoidutaan eritoten kansalaisvelvollisuuden tunteesta, suurissa kaupungeissa taas yleisemmin auttamishalusta sekä harrastustoiminnasta käsin. Syväluotaavampiin haastatteluaineistoihin nojaava suomalainen motiivitutkimus (Yeung 2004a; 2004b) timanttimalli, ja sen laajan aineiston sovellus Pessi & Oravasaari 2010) on edelleen osoittanut, että vapaaehtoistoinnin motivaatio painottuu eritoten antamiseen/auttamiseen, toiminnallisuuteen sekä tuttuuden, jatkuvuuden etsintään.

Kun suomalainen vapaaehtoisuus sitten on näin auttamis-orientoitunut, herää kysymys, miksi sitten suomalaiset haluavat auttaa. Mitä auttamisen takana piilee? Tuoreiden tutkimusten valossa syinä ovat ennen kaikkea auttamisen normi – auttaminen on oikein – että auttamisen ilo, kuten myös myötätunto. Pessi & Saari (2008) teoksen mukaan neljän kärki on tämä:

- Auttaminen on oikein (80%)
- Tunnen myötätuntoa (75%)
- Auttaminen tuottaa minulle iloa (67%)
- Toimisin periaatteitani vastaan, jos en auttaisi (63%)

Kun taas toisen tuoreen tutkimuksen valossa (Pessi 2008) valtaenemistö (91 %) sitä mieltä, että auttaminen tuottaa hänelle iloa tai että

tuntee myötätuntoa. Selkeästi vahvimmin suomalaisia motivoi auttamisen ilo, ja keskeisiä auttamismotiiveja ovat myös myötätunto ja auttamisen oikeus, velvollisuus.

Dalai Laman viisaat sanat resonoivatkin vahvasti suomalaisten kokemuksiin: ”Jos haluat toisten olevan onnellisia, harjoita myötätuntoa. Jos haluat itse olla onnellinen, harjoita myötätuntoa”. Juuri saman ajattelutavan tiivistää myös systeemiällyn idea ruusun ostamisen logiikasta: myönteisyyden ja vastuullisuuden tärkeydestä.

Juuri näissä myönteisissä viesteissä lepää myös vapaaehtoisuuden huominen; jaksavatko toimijat jatkaa mukana? Saammeko uusia ihmisiä innostumaan mukaan? Sitoutuvatko he toimintaan pidemmäksi aika, tai tulevatko ainakin muutamaaan pistemäiseen juttuun uudelleen mukaan? Tuoreen tutkimuksen mukaan toimijoita sitouttavat vapaaehtoistoimintaan pidemmäksi aikaa eritoten kolme tekijää: toiminnan mielekkyys, sosiaaliset sidokset sekä myönteinen palaute (Pessi & Oravasaari 2010). Järjestöissä pystytään näistä vaikuttamaan erityisen paljon – ja vielä paljon nykyistä enemmän – viimeksi mainittuun eli myönteiseen viestintään: kiitokseen, kehuun, innostamiseen, arvostamiseen. Tuoreen tutkimuksen mukaan käytetyimmät keinot vapaaehtoisten tukemiseksi ovat tänä päivänä järjestöissä virkistystilaisuuksien järjestäminen sekä opastuksen ja koulutuksen tarjoaminen vapaaehtoisille. Muutamat järjestöt mainitsivat myös pienet huomionosoitukset, positiivisen palautteen kuten myös tehtävien kierron. Henkilökohtaista työnohjausta vapaaehtoistoimijoille tarjotaan myös osassa järjestöissä. Kokonaisuudessaan tuki on yhtäältä hyvinkin monimuotoista ja toisaalta toteutuu vain osassa järjestöjä.

Kuitenkin juuri se, mikä olisi tuessa vapaaehtoisten itsensä mukaan siis erityisen tärkeää, ja mikä ei vaatisi järjestöltä rahaa tai erityisiä resursseja, kuitenkin uupuu usein: myönteinen viesti, palaute ja kiitos. Juuri tämän puutteen näen vapaaehtoistoiminnan yksilötason suurimpana uhkana. Kyse olisi kuitenkin aivan arkisesta asiasta: kuinka kohtaamme vapaaehtoiset, kuinka ja mitä viestitämme heille arjessa? Kiitos ja hymy eivät maksa mitään, ja kuitenkin juuri ne ovat vapaaehtoisten jaksamisessa, ilossa, sitoutumisessa valtavan keskeisiä. Olemmeko esimerkiksi kertoneet heistä jokaiselle kasvotuksin, arjessa, spontaanisti, että he ovat meille tärkeitä? Jos halutaan muotoilla tämä aivan arkinen myönteisen

viestinnän, kiitoksen ja palautteen ydinasia hieman muodollisemmin, voidaan puhua vapaaehtoistoimijoiden kannustavasta tuesta:

- Toimijoiden kannustavan tuen kuusi kulmakiveä: vapaaehtoistoimijoille osoitetaan konkreettisesti ja arjessa, että
- hänestä ollaan *kiinnostuneita*: jaksamisestaan, intresseistään, ideoistaan
- häntä *kuunnellaan* aidosti; kohdataan, ollaan läsnä, annetaan aikaa
- hänen toimintaansa arvostetaan ja *kiitetään*, ja tämä osoitetaan sanoin ja teoin
- hänen omaa *erityistä* panostusta tarvitaan ja pidetään tärkeänä, ja tämäkin osoitetaan
- hänen *muutostarpeitaan* kuunnellaan; miten toiminta voi elää mukana elämänkaareissa ja muuttuvissa elämäntilanteissa?
- hänet nähdään osana *yhteisöä*; jos toimija esimerkiksi jättäytyy yhtäkkiä pois, hänen jaksamisestaan ja voinnistaan kysytään. Kukaan ei jää haluamattaan yksin.

Nämä kuuden kulmakiven elementit ovat siis vapaaehtoistoiminnan työnohjauksellisen otteen – kannustavan tuen ja ohjauksen – ydinelementit, jotka voidaan huomioida kaikissa järjestöissä, pienimmissäkin. Tämä on yksilötasolla mielestäni akuutti vapaaehtoistoiminnan unelma! Kyse on nimensä mukaisesti kannustavasta tuesta, arjen kannustavasta viestinnästä – ihmisenä ihmiselle, toinen toistemme tukena. Kyse on ihmisyydestä ja toisen kunnioittamisesta, kiittämisestä – ei mistään sen kummemmasta. Ei mistään, mihin tarvittaisiin erityisiä koulutuksia tai erityisresursseja. Ja samalla vapaaehtoisten jaksamisen ja sitoutumisen kannalta näillä pienillä teoilla voi olla aivan ratkaisevan suuri merkitys. Juuri ne voivat olla ratkaisevassa roolissa siinä, mureneeko into uomaelämän uuvuttavuudeksi vai säilyykö sydämen palo.

Positiivisen psykologian tutkimuksen osoittavat vahvasti näiden elementtien merkityksen. Esimerkiksi Losada (1999; Losada & Heaply 2004) on tutkimuksissaan huipputiimeistä (sekä asiakastyytyväisyyden, taloudellisen tuloksen että jäsenten hyvinvoinnin kannalta huipuissa) osoittanut, että tiimeissä *kysytään* enemmän kuin neuvotaan (1,1 suhde 1); kysyminen ja neuvonen on hyvässä tasapainossa (heikossa tiimissä nimenomaan neuvotaan huomattavasti enemmän kuin kysytään) tii-

meissä huomio itseen versus *toiseen* on myös tasapainossa (heikossa tiimissä ollaan puolestaan moninkertaisesti enemmän fokusoituneita itseen ja/tai meidän tiimiin) tiimeissä *positiivisen* ja negatiivisen kommunikation, viestinnän, palautteen suhde on peräti kuuden suhde yhteen; lisäksi tätä näkökohtaa korostaa se, että ihmiset aina ylipäätään muistavat negatiivisen palautteen positiivista huomattavasti paremmin. (Huom! Palautteen on oltava silti aitoa; suhde ei ole kuuden suhde nolnaan.)

Eli juuri kuten kannustava ohjaus, yllä, kannustaa: kiinnostus toiseen, kysyminen sekä eritoten myönteinen palaute on aivan fundamentaalinen ratkaisevaa.

Tällainen kannustava tuki, ohjaus olisi lanseerattava kaikissa järjestöissä, jotka vapaaehtoistoimintaa organisoivat. Tutkimustulosten (Pessi & Oravasaari 2010) mukaan elementit ovat jo käytössä ilahduttavan monissa järjestöissä. Nyt olisi aika jakaa oppi järjestöstä toiseen – viedä välittämisen viestiä eteenpäin.

Myönteisen viestinnän unohtumisesta arjessa kertoo myös systeemiällyn käsite ”ruusujen ostamisen logiikka”: vaikka ruusujen ostaminen toinen toisillemme on meille päivittäinen aito mahdollisuus, ja vaikka tiedämme miten paljon kukat ihmisiä ilahduttavat, miten harvoin ostamme toisillemme kukkasia. ”Ruusujen ostamattomuuden systeemi” on siis (valitettavasti) vallitseva (Saarinen ja Hämäläinen 2004, 30). Lähes synonyymi on Esa Saarisen käsite ”pihtaamisen kostonkierre”; mitä enemmän panttaamme kauniita sanoja ja kiitosta, sitä vähemmän niitä saamme vastaanottaakaan. Yhteisöstä tulee myönteisyyttä pihtaava.

Pohdinta: tuoreista trendeistä teesien kanssa kohti tulevaa

Tässä artikkelissa on systeemiällyn viitekehykseen nojaten käyty läpi yhteiskunnan, järjestöjen sekä yksilötason tämän päivän vapaaehtoistoinnin uhkakuvia ja unelmia. Maisemakuvasta on piirtynyt toiveikas ja valoisa – ja se voidaan kiteyttää seuraaviin teeseihin, filosofi Esa Saarisen käsitteisiin nojaten:

- Annetaan tukemme valkeille joutsensiiville! Älkäämme lähtekö mukaan keppihyypiöiden negatiivisuuteen! Ylä- ei alarekisteristä käsin!
→ Julkisen sektorin vahvaa tukea ja vapaaehtoistoimintaa molempia tarvitaan; itseisarvoja!
- Jätetään hapankorpun logiikka taakse! Meillä on varaa Jeesuksen leivän logiikkaan – ja se myös antaa meille eniten!
→ *järjestöjen vertaisviestinnän valtaisan suuri merkitys; hyvien käytänteiden jakaminen*
- Ruusujen ostamisen logiikka, pois pihtaamisen kostotonkierteestä! Tukea sydämen palolle, pois uomaelämästä!
→ *myönteisen palautteen ja kannustavan tuen merkitys vapaaehtoistoiminnan arjessa*

Näiden teesien avulla pystyisimme rakentamaan entistä paremmin vapaaehtoistoiminnan huomista, jossa mentäisiin kohti unelmia, pois uhkakuvista. Systemeällyn viitekehys muistuttaa, että lopulta kaikki tasot – yksilöiden hyvä, järjestöjen toimivuus, toimiva yhteiskunta – rakentuvat meistä jokaisesta; jokaisella on merkityksensä tässä kaikessa. Edelleen, kaikessa vapaaehtoistoiminnan kohtaamisessa nämä kolme kohtaa, kolme teesiä olisi tärkeää pitää mielessä.

Mitä vapaaehtoistoiminnan tulevaisuus sitten tuo tullessaan – tai mitä sen pitäisi tuoda? Kearney (2007) on hiljattain kiteyttänyt vapaaehtoistoiminnan kehittämisen ajankohtaiset tavoitteet seuraaviin:

1. *Vapaaehtoistoiminta on inklusiivista; vapaaehtoistoiminta on oikeus, ja jokaisen oikeus*
2. *Vapaaehtoistoiminta kumpuaa vapaasta tahdosta*
3. *Toiminta on kaksisuuntainen prosessi: toiminta ei ole lahja ylhäältä alas vaan vastavuoroista vaihtoa ja yhdessä tekemistä*
4. *Vapaaehtoistoiminta tarjoaa erityisen lisän; toiminta ei paikkaa palkattua työtä vaan täydentää erityisluonteellaan eri sektoreja ja tuo lisäarvoa yhteiskuntaa*
5. *Vapaaehtoisuus voimaannuttaa; toiminta mm. opettaa tietoja ja taitoja sekä tuo itsevarmuutta*
6. *Vapaaehtoistoiminnalla on vaikutus; toiminta vaikuttaa sekä paikallisesti että laajemmin. Toiminnan vaikutus on sosiaalista, kulttuurista, taloudellista, ekologista.*

Edellä kuvatut tämän artikkelin tiivistävät teesit voivat auttaa meitä kaikkien kuuden näkökohdan kanssa, väitän. Samoin teesit voivat valmistaa meitä kohtaamaan vapaaehtoistoiminnan nousevat trendit entistä paremmin. Tänä päivänä suomalaisissa järjestöissä on havaittu erityisesti neljä vapaaehtoistoiminnan nousevaa trendiä: 1) arvostus kasvussa, samoin ihmisten innostus, 2) sirpaleisuus, projektimaisuus, lyhytkestoisuus, 3) yhteisöllisyys myös netin kautta, erityisesti nuorten kohdalla, 4) nuorten saaminen mukaan edellyttää uudenlaisia toimintatapoja (Pessi & Oravasaari 2010).

Kansainväliset tutkimukset puolestaan (esim. Brudney 2005) vapaaehtoistoiminnan trendeistä puolestaan muistuttavat erityisesti järjestöjen ja yritysten uusista yhteistyöprojekteista, ylikansallisesta vapaaehtoisuudesta, episodisesta kansalaistoiminnasta sekä virtuaalisesta vaikuttamisesta. Näistä erityisesti ensin mainittu – yhteistyö järjestöjen ja yritysten välillä – on meillä vielä suurten mahdollisuuksien pitkälti kartoittamatonta areena. Vapaaehtoistoiminnan johtamista käsittelevä tämän hetken vankin – vaikkei ihan tuore – käsikirja (McCurley & Lynch 1997) hahmottaa puolestaan seuraavia nousevia trendejä vapaaehtoistoinnassa:

- työnantajan tukema vapaaehtoistoiminta: työaikana työntekijät saavat antaa aikaansa vapaaehtoistoimintaan (liittyy edellä mainittuun yritys yhteistyöhön)
- iäkkäämmät vapaaehtoistojat: eläkeläiset ja erityisesti ”kolmannen iän” edustajat
- ammatilliset vapaaehtoistojat: erityisosaamista tarjotaan järjestöille (liittyy myös pro bono -toimintaa, jossa eksperttiyttä tarjotaan normaali hintaa paljon halvemmalla, tai ilmaiseksi)
- transitio-vapaaehtoiset: vapaaehtoistoiminta siirtymävaiheessa, esim. eläkkeellä jäädessä, kotiäidin- tai isän siirtyessä työelämään, työttömät vapaaehtoiset; vapaaehtoistoimintaa voidaan monin tavoin hyödyntää myös siltana palkkatyöhön.

Lisäksi tuoreessa kirjallisuudessa (esim. Rochester ym. 2010, 103–117) on täydennetty listaa seuraavilla (jotka menevät osittain päällekkäin Brudneyn linjausten, yllä, kanssa):

- ylikansalliset vapaaehtoiset, kansainvälinen vapaaehtoisuus; toiminta toisessa maassa, esim. työleirillä, järjestöjen vapaaehtoisvaihto, vapaaehtoistoiminta osana lomaa¹⁰
- virtuaali-vapaaehtoiset: toiminta vain pelkästään esim. netissä
- katastrofi-vapaaehtoiset: esim. valmiusryhmät suuronnettomuuksia varten
- vapaaehtoisuudesta aktivismiin: esim. spesifit kampanjat
- aika-pankki (*time-banking*), johon voi tallettaa aikaa tekemästään vapaaehtoistoiminnasta
- ja tällä tavoin lunastaa toisilta muita palveluja, saman ajan verran.

Mainituista trendeistä ensimmäinen – työnantajan tukema vapaaehtoistoiminta – on kansainvälisesti yksi vahvimista tämän hetkisistä trendeistä ja Suomessa erityisellä tavalla lapsenkengissään. Kuitenkin tuoreen tutkimuksen mukaan noin 40% työikäisestä väestöstä on kiinnostunut kokeilemaan vapaaehtoistoimintaa työaikana (- ja luku voisi olla vielä suurempi, jos ilmiö ylipäättään olisi tutumpi ja tunnetumpi), nuoremmista vastaajista vielä useampi.¹¹ Teema olisi syytä tuoda Suomeen entistä vahvemmin; joissakin yrityksissä kokeiluja – sekä yksin että työntekijäryhmänä – on toki jo ollut. Monissa maissa johtavista suuryrityksistä jo valtaosalla on vapaaehtoistoiminnan ohjelma, osana yhteiskuntavastuutaan. Se voi olla yritykselle jopa rekrytointivaltti! Samoin oppilaitosten vapaaehtoistoiminta, osana opetusohjelmaa, on kansainvälisesti jo arkea monissa maissa, mutta Suomessa vasta työn alla.¹² Esimerkiksi tuoreen brittitutkimuksen mukaan yliopisto-opiskelijoista kaksi kolmesta ovat mukana vapaaehtoistoiminnassa – ja heistä 85% on kokenut toiminnan edistävän heidän kommunikaatio- ja viestintätaitojaan! Lisäksi valtaosa on kokenut toiminnan lisänneen uskoa omiin kykyihin (79%) sekä toisten ihmisten ymmärrystä (77%); yli puolet on myös kokenut vapaaehtoistoiminnan auttaneen heitä töihin pääsyssä (Brewis ym. 2010). Samalla erityisesti oppilaitosten vapaaehtoistoimintaa on kehitettävä herkkyydellä; kuinka turvata erityisesti myönteisyys, hyvät kokemukset, vapaaehtoisuus?

Muita tuoreissa kansainvälisissä tutkimuskirjoissa (esim. Rochester ym. 2010, 78–83) alleviivattuja vapaaehtoistoiminnan trendejä ovat 1) yksilöllistymisen ohella kuluttaminen, eli konsumerismi, valinta, 2) pyrkimysten, toiveiden kulttuuri; ihmiset ovat nykyään koulutettuja, tietoisia, tarkkoja, ja pelkät materiaaliset arvot eivät heille enää riitä. Myös eläkkeellä halutaan elää aktiivista elämää omien arvojen mukaan; 3) sekularisaatio, 4) lisääntyneet riskit, 5) uuden teknologian nousu, 6) yhteisöllisyyden kaipuu. Näihin nojaten kansainvälisissä tutkimuksissa (esim. Evans & Saxton 2005) on hahmoteltu vapaaehtoistoiminnan tuotteistamista ja räätälöintiä; projektien suhteen on tärkeä pohtia ja fokusoida kohderyhmät, ja nimenomaan suunnitella toimintaa heidän toiveiden ja tarpeiden kautta. Miksei otettaisi mukaan toimintaa suunnittelemaan esimerkiksi juuri toivotun kohderyhmän edustajia?

Tässä artikkelissa on tarkasteltu vapaaehtoistoiminnan moninaista systeemiä systeemiälyn näkökulmasta. Vapaaehtoisuuden systeemin moninaisuudesta on voitu raapaista vain muutamia kapeita näkökohtia. Mutta entäpä jos pohditaan vielä tulevaisuutta siitä valosta, mitä nimenomaista systeemistä älyä voidaan vapaaehtoistoiminnan systeemin kokonaisuudessaan katsoa edistävän?

Eli mitä on konkreettisesti se systeemiäly, jolla rakennetaan parempaa maailmaa vapaaehtoistoiminnan kautta? Miksi vapaaehtoisuus on yhteisön ja yksilöiden kannalta erityisen älykästä toimintaa?

Kaksi tekijää on nähdäkseni huomisen avaimia, valoisian tulevan turvaajia. Ensiksikin, *sosiaalisen vuorovaikutuksen edistäminen*; sosiaalisen vuorovaikutuksen, kohtaamisen roolia vapaaehtoistoiminnan, ja pidemmällä aikavälillä toimintaan sitoutumisen, motivaatioissa ei voi korostaa liikaa. Yksilön näkökulmasta tällaiset verkostot ovat avainasemassa henkilökohtaisen (sosiaalisen) identiteetin rakentamisessa. Koko yhteiskunnan näkökulmasta vapaaehtoistoiminta edistää jakamisen, kohtaamisen, luottamuksen ja vastavuoroisuuden kaltaisia fundamentaaleja hyveitä. Parhaimmillaan vapaaehtoistoiminta synnyttää merkittäviä positiivisia syklejä. Vapaaehtoistoinnassa systeemiäly sosiaalisena älynä (ja liittyneenä sosiaalisiin taitoihin) tulee lihaksi ja kehittyy edelleen. Systeemiälyllinen lähestymistapa kuitenkin alleviivaa myös sitä, että vapaaehtoistoiminta voi yksinkertaisesti olla hauskaa, mukavaa, nautittavaa: antoisaa ajankulua yhdessä toisten kanssa. Kokemusten saamista, rohkeammaksi tulemista, hauskanpitoa!

Toiseksi, *vapaaehtoistoiminta maailmankuvan laajentajana*; vapaaehtoistoiminta laajentaa yksilön maailmankuvaa edistäen tällä tavoin systeemiä kahdella ulottuvuudella sekä laajentamalla *positiivista* maailmankuvaa, tunteita että laajentamalla *sosiaalista toinen-keskeistä* (altruistista) maailmankuvaa.

Aloittakaamme jälkimmäisestä. Auttamishalu on siis keskeinen osa vapaaehtoisuuden motivaatiota: halu edistää toisten hyvinvointia, halu olla hyödyksi toisille, halu edistää tärkeäksi koettua asiaa. Jotkut toimijat myös painottavat altruistisia ominaisuuksiaan ("Olen aina ollut auttavainen"), kokien vapaaehtoistoiminnan olevan osa persoonaa, luonnetta, jopa kutsumus. Altruismi liittyy kiinteästi myös muihin motivaatiotekijöihin; usein esimerkiksi toimijoiden tärkeiksi kokemat arvot ja normit kulkevat käsi kädessä heidän altruististen vapaaehtoistoiminnan toiveidensa kanssa. On ylipäättään järkevää olla altruistinen, ystävällinen, vieraanvarainen ja antelias: sillä on epäsuoria (ja mahdollisesti myös suurempia) seurauksia vapaaehtoisen elämän systeemissä (kuten systeemiälyn viitekehyyksessä ilmaistaisiin). Vaikutukset eivät rajoitu pelkästään yksilön elämään vaan ulottuvat myös laajempaan yhteiskuntaan; esimerkkinä mainittakoon yksilön luova energia tulevaisuuden sukupolvia ja yhteiskuntaa kohtaan (kuten ammatillinen tietotaito itselle, esimerkki toisille, jne.).

Tutkimus on myös kiehtovalla tavalla tuonut esiin laajentuvaan sosiaaliseen maailmankuvaan liittyen, ettei pelkästään hyvien tekojen tekeminen vaan myös pelkkä niiden todistaminen (läsnäolo niiden tapahtuessa) antaa yksilöille miellyttävän tunteen ja tuntemuksen (tietynlaisen lämpimän, mukavan tunteen rinnassa), joka voi edelleen laukaista halun tehdä hyvää itsekin (esim. Haidt 2003). Eli kun näen jonkun tekevän hyviä tekoja, siitä tulee minulle hyvä olo ja se ehken kannustaa minuakin edelleen hyvien töiden saralla! Tällaisia miellyttäviä fyysisiä tunteita, tuntemuksia on viime aikoina raportoitu hyvinkin erilaisten hyvien tekojen ja erinomaisuuden todistamisen yhteydessä: kiitollisuus, ihailu ja ylevyys. Erityisesti jos ihminen pääsee todistamaan toisen moraalista esimerkillisyyttä, se edistää, motivoi hänenkin ystävällisyyttä ja huolehtivaisuutta toisiaan kohtaan.

Myös erityisesti kiitollisuutta kokevat yksilöt keskittyvät antamaan takaisin toisille; he saattavat saada myös kipinän yhä suurempaan sosiaaliseen vuorovaikutukseen (Algoe & Haidt 2009).

Tutkimuskirjallisuudessa pidetäänkin laajalti juuri kiitollisuutta keskeisenä roolissa vastavuoroisessa auttamisessa, altruismissa. Kiitollisuus motivoi ihmisiä tekemään toisilleen palveluksia ja vastapalveluksia. Siinä ei kuitenkaan ole kysymys pelkästä ”samalla mitalla takaisin antamisesta”. Kiitollisuus tutkimusten mukaan motivoi ihmisiä pyrkimään lähemmäs toisiaan, vahvistamaan sosiaalisia siteitä, siirtymään vaihtosuhteista yhteisöllisempiin suhteisiin. (Algoe & Haidt 2009; Algoe ym. 2008; McCullough ym. 2001; Fredrickson 2004; Trivers 1971; Clark & Mills 1979.) Vapaaehtoistoiminta saattaa olla vahvemmin kuin arvaammekaan paitsi hyvien tekojen myös vastavuoroisen kiitollisuuden areena.

Tämä vie meidät kohti toista vapaaehtoistoiminnan systeemiälyn ulottuvuutta: ei vain sosiaalisen toiskeskeisyyden laajentuminen vaan myös erityisen *positiivisen* maailmankuvan laajeneminen. Tutkimuksissa on kiehtovalla tavalla osoitettu toisista huolehtimisen ja onnellisuuden välinen kytkös. Cohn ja Fredrickson (2006; myös Waugh ja Fredrickson 2005) ovat esimerkiksi osoittaneet sosiaalisten suhteiden ja kohtaamisen merkityksen paitsi positiivisissa tunteissa niin myös laajenevassa ymmärryksessä: myönteisissä tunteissa ihmisten maailmakuva ja merkitykselliseksi koettu joukko laajentuu sulkemaan sisäänsä useampia ihmisiä, laajempia joukkoja. Lisäksi positiivisissa ihmiset muodostavat nimenomaan avoimempia sosiaalisia ryhmiä (Dovidio ym. 1998) ja jopa hahmottavat tuntemattomat ihmiset positiivisemmassa valossa (Forgas 2001).

Vapaaehtoisuus voi siis myönteisyyden kautta aidosti laajentaa tajuntaamme, maailmaamme. Suomessakin on osoitettu kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan terveyshyödyt (mm. Hyyppä 2005). Ylipäätään positiivisten tunteiden on laajoissa kansainvälisissä tutkimuksissa osoitettu edistävän esimerkiksi fyysisiä resursseja (kuten taidot, terveys; ks. esim. Danner ym. 2001), sosiaalisia resursseja (esim. tukiverkostot; ks. esim. Aron ym. 2000), älyllistä kapasiteettia (kuten laajentunut havainnointikyky; ks. esim. Csikszentmihalyi & Rahunde 1998) sekä mentaalisia resursseja (kuten optimismi, luovuus; ks. esim. Fredrickson ym. 2003). On vieläpä niin, että näiden positiivisten tunteiden aikaansaamien resursien keston ja vaikutuksen on osoitettu olevan tunteita pidempiä. (Fredrickson & Branigan 2005, 315; Fredrickson & Joiner 2002; Burns ym. 2008.) Vapaaehtoisuuden aikaansaaman ja edistämän myönteisyyden kautta elämämme todella voi siis parantua laadultaan monin tavoin! Vapaaeh-

toistoimijoilla on siis kaiken kaikkiaan sekä *laajempi* että *positiivisempi* maailmankuva, ja he voivat elää paitsi pidempään myös onnellisemmin!

Samoin tiedämme – en voi olla vielä hieman tätä myönteisyyttä laajentamatta – että juuri myönteisyys, positiiviset tunteet ovat olleet ihmisen evoluutiossakin aivan ratkaisevassa roolissa. Psykiatri, professori George E. Vaillant (2008)¹³ korostaa, että juuri kahdeksan myönteistä tunnetta tekivät ihmisestä menestyvän, yhteisöllisen eläimen: usko, toivo, rakkaus, empatia, ilo, anteeksiantamus, kunnioitus, kiitollisuus. Näitä kaikkia – yhdessä ja/tai erikseen – vapaaehtoistoiminta voi parhaimmillaan edistää. Samalla on muistettava sekin, ettei systeemiäly tarkoita rajoittamista vain myönteisyyteen, vaan nimenomaan koko systeemin – kokonaisuuden osasten yli, ja jokaisen osasen kokonaisuudesta aitona osasena – huomioimista ja tajuamista. Systeemit sisältävät aina myös ristiriitoja, haasteita, erimielisyyttä. Tätä on myös vapaaehtoistoiminnan rikkaus; moninaisuudesta kumpuavaa kentän viisautta ja aitoja mahdollisuuksia.

Vapaaehtoistoiminnan yksilön maailmankuvaa laajentavat hetket voivat olla lyhyitä ja hiljaisia mutta kuitenkin syvästi koskettavia sosiaalisen kohtaamisen hetkiä: ihmisestä toiseen muodostuvia voimakenttiä. Pientä suuressa. Kuten yksi järjestön edustaja tutkimuksessamme tiivistä, pohtiessaan vapaaehtoistoiminnan hyviä kokemuksia: ”*Haluaa omasta tahdostaan olla mukana sydämellään...silloin se onnistuu. Yrittää parhaansa, se riittää. Yhdessä tekeminen! Iloisuus! Rehellisyys! Kyky luoda suurempia vaikutuksia alkaa toden totta kyvystä tuottaa merkittäviä pieniä tekoja. Vapaaehtoistoiminta on juuri suurta pienessä – ja sillä voi olla elämää mullistavia vaikutuksia.*

Viitteet

- 1 Tämä artikkeli kehittää edelleen aiempaa englanninkielistä julkaisuani teemasta; Pessi 2010.
- 2 Näistä tarkemmin, ks. Esim. Corner & Jones 2007, 245-246. Kuten he huomioivat, sosio-kulttuurisen kommunikaation tutkimuksen kanssa systeemiälyn viitekehys jakaa eritoten näkemyksen, että todellisuus on tuotettua, ylläpidettyä, muokattua kommunikaation kautta. Puolestaan yhtäläisyydet suhteessa kommunikaation kriittiseen lähestymistapaan liittyvät erityisesti eettiseen herkkyyteen ja sosiaaliseen reflektioon.

- 3 Ks. www.esasaarinen.com.
- 4 Samoja näkökulmia painotetaan esimerkiksi Saarisen systeemiälyyn pohjaavassa positiivisessa filosofisessa toiminnassa ja positiivisen johtamisen filosofiassa (katso esim. Saarinen 2008).
- 5 Aiemmissa tutkimuksissani (esim. Pessi 2008) olen pohtinut muiden muassa sosiaalisten siteiden keskeistä roolia ihmisten tyytyväisyydessä ja hyvässä elämässä; yksilöt todellakin ovat kiinnostuneita toisten hyvinvoinnista.
- 6 (Pessi & Oravasaari 2010; N=1139; kysely lähetettiin 825 RAY:n rahoittamalle järjestölle;)
- 7 Suomessa, toisin kuin esimerkiksi Ranskassa, jopa aktivismi nojaa järjestötoimintaan ja siinä pyritään dialogiaan valtaapitävien kanssa (Luh-takallio 2010).
- 8 Tutkimukseen haastateltiin keväällä 2010 1004 vapaaehtoistoiminnan manageria erikokoisista brittiläisistä järjestöistä.
- 9 ”Helsingissä kokoontui 1000 kansalaista etsimään itselleen sopivaa vapaaehtoistyötä”. Kansalaisareenan tiedote 8.12.2010.
- 10 Ks. esim. www.travel2help.org; www.voluntourism.org; www.differenttravel.com.
- 11 Kansalaisareenan tiedote 28.6.2010 ”Työntekijöitä kiinnostaa vapaaehtoistyö yhteisöissä ja järjestöissä”.
- 12 SPR:n pääsihteeri Kirstiina Kumpulainen johdolla lukuisten järjestöjen ja kattojärjestöjen edustajat antoivat aiheesta vetoituksen opetusministerille loppuvuodesta 2010. Ks. myös Nuorten vapaaehtoistoiminta arjen osallisuuden edistäjänä. Hankesuunnitelman luonnos 16.11.2010, Kansalaisareena.
- 13 Vaillant on myös – muiden muassa – osoittanut, että onnellisuus ja elämässä menestyminen (monin indikaattoreihin mitattuna) nojaavat lopulta eritoten onnellisuuteen ja rakkauden kokemuksiin lapsuudessa; ”Onnellisuus on rakkautta. Piste”, hän tiivistää (2010).

Kirjallisuus

Ajankäyttötutkimus 2009. Tilastokeskus
Algoe, Sara & Jonathan Haidt (2009). Witnessing Excellence in Action:

- The other-praising emotions of elevation, admiration, and gratitude. *Journal of Positive Psychology* 4:2, 105–127.
- Algoe, Sara & Jonathan Haidt & Shelly Gable (2008).** Beyond reciprocity: Gratitude and relationships in everyday life. *Emotion* 8:3, 425–429.
- Aron, Arthur, & Christina Norman & Elaine Aron & Colin McKenna & Richard Heyman (2000).** Couple's shared participation in novel and arousing activities and experienced relationship quality. *Journal of Personality and Social Psychology* 78:2, 273–284.
- Brewis, Georgina & J. Russell & C. Holdsworth (2010).** *Bursting the Bubble: Students, Volunteering and the Community*. London: Institute for Volunteering Research.
- Brewis, Georgina & Matthew Hill & Daniel Stevens (2010).** *Valuing Volunteer management Skills*. London: Institute for Volunteering Research.
- Brudney Jeffrey L. (toim.) 2005.** *Emerging Areas of Volunteering*. ARNOVA Occasional Paper Series Vol. 1. n. 2. Indianapolis: ARNOVA.
- Burns, Andrea & Jessica Brown & Natalie Sachs-Ericsson & Ashby Plant & Thomas Curtis & Barbara Fredrickson & Thomas Joiner (2008).** Upward spirals of positive emotion and coping: Replication, extension, and initial exploration of neurochemical substrates. *Personality and Individual Differences* 44, 360–370.
- Clark, Margaret & Judson Mills (1979).** Interpersonal attraction in exchange and communal relationships. *Journal of Personality and Social Psychology* 37:1, 12–24.
- Cohn, Michael & Barbara Fredrickson (2006).** Beyond the moment, beyond the self: Shared ground between selective investment theory and the broaden-and-built theory of positive emotion. *Psychological Inquiry*, 17, 39–44
- Csikszentmihalyi, Mihály & Kevin Rathunde (1998).** The development of the person: An experimental perspective on the ontogenesis of psychological complexity. Teoksessa William Damon (toim.): *Handbook of Child Psychology: vol. 1. Theoretical Models of Human Development*. 5. painos, New York: Wiley, 635–684.
- Danner, Deborah & David Snowdon & Wallace Friesen (2001).** Positive Emotions in early life and longevity: Findings from the nun study. *Journal of Personality and Social Psychology* 80:5, 804–813.

- DeVito, Joseph A. (1986).** *The Communication Handbook: A Dictionary*. New York, Harper and Row.
- Evans, Elisha & Joe Saxton (2005).** *The 21st Century Volunteer: A report on the changing face of volunteering in the 21st century*. London: nfpSynergy.
- Fogel, Alan (1993).** *Developing through relationships: Origins of communication, self, and culture*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fore, William F. (1987).** A Theology of Communication. *Religious Education* 82, 2, 231–246.
- Forgas, Joe (2001).** The affect infusion model (AIM): An integrative theory of mood effect on cognition and judgments. Teoksessa Leonard Martin & Gerald Clore (toim.): *Theories of mood and cognition*. Mahwah: Lawrence Erlbaum, 99–134.
- Fredrickson, Barbara (2004).** Gratitude (like other positive emotions) broadens and builds. Teoksessa Robert Emmons & Michael McCullough (toim.): *The psychology of gratitude*. New York: Oxford University Press, 145–166.
- Fredrickson, Barbara & Christine Branigan (2005).** Positive emotions broaden the scope of attention and thought-action repertoires. *Cognition and Emotion* 19:3, 313–332.
- Fredrickson, Barbara & Thomas Joiner (2002).** Positive emotions trigger upward spirals toward emotional well-being. *Psychological Science* 13:2, 172–175.
- Fredrickson, Barbara & Michele Tugade & Christian Waugh & Gregory Larkin (2003).** What good are positive emotions in crises? A prospective study of resilience and emotions following the terrorist attacks on the United States on september 11th, 2001. *Journal of Personality and Social Psychology* 84:2, 365–376.
- Gesthuizen, Maurice ym. (2008).** Education and dimensions of social capital. *European Sociological Review* 24: 617–632.
- Habermann, Ulla (2001).** *En postmoderne helgen? Om motiver til frivillighed*. Lund: Socialhögsk. Univ.
- Haidt, Jonathan (2003).** Elevation and the positive psychology of morality. Teoksessa Corey L. M. Keyes & Jonathan Haidt (toim.): *Flourishing: Positive psychology and the life well-lived*. Washington, D.C.: American Psychological Association, 275–289.
- Haikarainen, Raine (2002).** *Informaatiosta kommunikaatioon: ekumeeni-*

- nen keskustelu viestinnästä 1948–2000*. STKS:n julkaisuja 234. Helsinki: STKS
- Hankinson, Philippa & Colin Rochester (2005)**. The Face and Voice of Volunteering: A suitable case for branding? - *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 10, 93–105.
- Hayes, Robert (1993)**. Measurement of Information and Communication: A Set of Definitions. Teoksessa J. R. Schement & B. D. Ruben (toim.): *Information and Behavior* vol 4. New Brunswick, NJ: transaction, 81–104.
- Howlett, Steven (2010)**. Developing volunteer management as a profession. – *Voluntary Sector Review*, Vol. 1, Nro 3; Renz David O. (Ed.) *2010 The Jossey-Bass Handbook of Nonprofit Leadership and Management*, 3rd ed.
- Hyypä, Markku (2005)**. *Me-hengen mahti*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hämäläinen, Raimo P. & Esa Saarinen (2004)**. Systems Intelligence: Discovering a Hidden Competence in Human Action and Organizational Life (?)
- Hämäläinen, Raimo P. & Esa Saarinen (2004)**. Esipuhe. Teoksessa Raimo P. Hämäläinen and Esa Saarinen (toim.): *Systeemiäly. Näkökulmia vuorovaikutukseen ja kokonaisuuksien hallintaan*, Helsinki University of Technology, 3–4.
- Hämäläinen, Raimo P. & Esa Saarinen (2007)**. Systems intelligent leadership. Teoksessa Raimo P. Hämäläinen & Esa Saarinen (toim.): *Systems intelligence in leadership and everyday life*. Helsinki University of Technology 3–38.
- Hämäläinen, Raimo P. & Esa Saarinen (2008)**. Why systems intelligence? Teoksessa Raimo P. Hämäläinen & Esa Saarinen (toim.): *Systems intelligence. A new lens on human engagement and action*. Helsinki University of Technology, vii–ix.
- IVR 2004; Institute for Volunteering Research: Volunteering Impact Assessment Toolkit**. London: Institute for Volunteering Research
- Jones, Rachel & James Corner (2007)**. Systems Intelligence and Its Relationship to Communication Theories. Teoksessa Raimo P. Hämäläinen & Esa Saarinen (toim.) *Systems Intelligence in Leadership and Every-*

- day Life*, Helsinki University of Technology, 239–248
- Kankainen, Tomi (2009).** Voluntary associations and trust in Finland. *Research on Finnish Society* 2, 5–17.
- Kearney, Jimmy (2007).** The Values and Basic Principles of Volunteering: Complacency or caution? – Volunteering and the Test of Time. Teoksessa J. D. Smith & M. Locke (toim.): *Essays for policy, organization and research*. London: Institute for Volunteering Research. 1–18.
- Keefer, Philip & Stephen Knack (1997).** Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation. *The Quarterly Journal of Economics* 112:4, 1251–1288.
- Kääriäinen, Juha & Heikki Lehtonen (2006).** The variety of social capital in welfare state regimes – a comparative study of 21 countries. *European Societies* 8:1, 27–57.
- Losada, Marcial (1999).** The complex dynamics of high performance teams. *Mathematical and Computer Modelling*, 30 (9-10), 179–192.
- Losada, Marcial, & Emily Heaphy (2004).** The role of positivity and connectivity in the performance of business teams: A nonlinear dynamics model. *American Behavioral Scientist*, 47 (6), 740-765
- Luhtakallio, Eeva (2010).** *Local Politicizations: A Comparison of Finns and French Practicing Democracy*. University of Helsinki, Department of Social Research, Sociology Research reports no 265.
- Lyons, Mark & Philip Wijkstöm & Gil Clary (1998).** Comparative Studies of Volunteering. What is being studied? - *Voluntary Action* 1(1), 45–54.
- Manifesto for Change (2008).** London: Commission on the Future of Volunteering.
- Martela, Mikko & Esa Saarinen (2008).** The nature of social systems in systems intelligence: Insights from intersubjective systems theory. Teoksessa Raimo P. Hämmäläinen & Esa Saarinen (toim.): *Systems intelligence. A new lens on human engagement and action*. Helsinki University of Technology, 189–210.
- McCullough, Michael & Shelley Kilpatrick & Robert Emmons & David Larson (2001).** Is gratitude a moral affect? *Psychological Bulletin*, vol. 127, no. 2, pp. 249–266.
- McCurley, Steve & Rick Lynch (1997).** *Volunteer Management*. Heritage Arts

- Musick, Marc A. & John Wilson (2008).** *Volunteers. A Social Profile*. Bloomington: Indiana University Press.
- Panula, Juha (1997).** *Vaikutussuhde, käyttösuhde, merkityssuhde. Näkökulmia todellisuuden, joukkoviestinnän ja yleisön väliseen suhteeseen*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Patulny, Roger (2004).** *Social capital and welfare: dependency or division? Examining bridging trends by welfare regime, 1981 to 2000*. SPRC Discussion paper 138. University of New South Wales. <http://www.sprc.unsw.edu.au/media/File/DP138.pdf> luettu 1.11.2009
- Pessi, Anne Birgitta (2008).** *Suomalaiset auttajina ja luottamus avun lähteisiin. RAY:n juhluvuoden kansalaiskyselyjen tulokset. Avustustoiminnan raportteja 19*. RAY, Helsinki.
- Pessi, Anne Birgitta (2010).** *Being Individually Together is Systems Intelligent: Lessons from Volunteerism Research*. Teoksessa Raimo P. Hämäläinen & Esa Saarinen (toim.): – *Essays on Systems Intelligence*. Systems Analysis Laboratory, Aalto University, 181–206
- Pessi, Anne Birgitta (2011a).** *Kirkon vapaaehtoistyössä voimaa*. – [Kotimaa24.fi](http://koti-maa24.fi).
- Pessi, Anne Birgitta (2011b).** *Kirkon vapaaehtois- ja kansalaistoiminnan nykytilanne ja haasteet: valoa ja varjoja*. Artikkelikäsikirjoitus piispa Kallialan vetämässä ev.lut. kirkon vapaaehtois- ja kansalaistoiminnan foorumissa (2011-2012)
- Pessi, Anne Birgitta & Juho Saari (2008).** *Hyvä tahto - auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa*. STKL.
- Pessi, Anne Birgitta & Juho Saari (toim.) (2011).** *Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A, Tutkimuksia; 31.
- Pessi, Anne Birgitta & Marjaana Seppänen (2010).** *Teoksessa Juho Saari (toim.): Yhteisöllisyys - Hyvinvointi. Suomalaisenyhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus, 288–312.
- Pessi, Anne Birgitta & Tomi Oravasaari (2010).** *Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä. Tutkimus RAY:n avustamien sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistoiminnasta*. Avustustoiminnan raportteja [Reports of relief action], 23. RAY, Helsinki.
- Rothstein, Bo & Eric Uslaner (2005).** *All for all: Equality, corruption and social trust*. *World Politics* 58:1, 41–72.

- Rochester, Colin & Angela Ellis Paine & Steven Howlett (2010).** *Volunteering and Society in the 21st Century*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Saarinen, Esa (2008).** Philosophy for managers: Reflections of a practitioner. *Philosophy of Management*, vol. 7, Supplement.
- Saarinen, Esa & Raimo P. Hämäläinen & Ville-Valtteri Handolin (2004).** Systeemiäly vastaan systeemidiktatuuri – 50 kiteytystä. Teoksessa Raimo P. Hämäläinen & Esa Saarinen (toim.): *Systeemiäly. Näkökulmia vuorovaikutukseen ja kokonaisuuksien hallintaan*. Helsinki University of Technology, 7–20.
- Sanaksenaho, Sanna. (2006).** *Eriarvoisuus ja luottamus 2000-luvun taitteen Suomessa. Bourdieulainen näkökulma*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 285. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Senge, Peter M. (1992).** *The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization*. Sydney: Random House, Australia.
- Siisiäinen, Martti. (2000).** Järjestöllinen pääoma Suomessa. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.): *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: SoPhi.
- Stebbins, Robert A. & Margaret Graham (2004).** Volunteering as Leisure / Leisure as Volunteering: An International assessment. Wallington: CABI.
- Trivers, Robert (1971).** The Evolution of reciprocal altruism. *The Quarterly Review of Biology* 46, 35–57.
- Uslaner, Eric (2003).** Trust, democracy and governance – Can government policies influence generalized trust? Teoksessa Hooghe, Marc & Dietlind Stolle (toim.): *Generating Social Capital*. New York: Palgrave Macmillan, 171–190.
- Vaillant, George (2008).** *Spiritual evolution*. New York: Broadway Books.
- Vaillant, George (2010).** Onnellisuus on rakkautta. piste. *Duodecim* 2010:126(23)2693–9
- Wallace, Claire & Florian Pichler (2007).** Bridging and bonding social capital: which is more prevalent in Europe? *European journal for social security* 9:1, 29–53.
- Wuthnow, Robert (1998).** *Loose Connections: Joining Together in America's Fragmented Communities*. Cambridge, Mass., Harvard University Press.
- Yeung, Anne Birgitta (2002).** *Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitu-*

misesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry, Helsinki

Yeung, Anne Birgitta (2004a). The Octagon Model of Volunteer Motivation: Results of a Phenomenological Analysis. – *Voluntas. International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 15 (2), 2004, 21–47.

Yeung, Anne Birgitta. (2004b). Vapaaehtoistoiminnan timantti – miten mallintaa motivaatiota? Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (Toim.): 2005 – *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus.* Tampere: Vastapaino. 104–125.